

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

BOJ PROTI „NEKALÝM ŽIVLŮM“ V LIŠOVĚ V LETECH 1875–1914

Vedoucí práce: Mgr. Lenka Martínková, Ph.D.

Autor práce: Nikola Vojčová

Studijní obor: Historie - Archivnictví

Ročník: 3.

2015

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Lišově 16. července 2015

.....

Nikola Vojčová

Na tomto místě chci poděkovat vedoucí své bakalářské práce Mgr. Lence Martínkové, Ph.D. za poskytnuté rady a pomoc při psaní této práce. Mé díky patří i pracovníkům Státního okresního archivu v Českých Budějovicích za pomoc při vyhledávání archivních materiálů a mé rodině za podporu a trpělivost.

Anotace

Bakalářská práce se zaměřuje na kriminalitu na konci 19. a počátku 20. století v jihočeském městečku Lišově. První polovina práce stručně nastiňuje justiční správu ve sledovaném období a trestní teorii, tedy zákony, kterými se soudní orgány řídily. Druhá část práce je věnována hlavnímu tématu této práce, a sice Lišovu a trestným činům páchaným na jeho území. Po úvodním seznámení s historií města, jeho samosprávou a postavami strážníků následuje stěžejní část práce, a sice rozbor jednotlivých trestných činů po stránce teoretické i praktické.

Annotation

The Bachelor thesis focuses on crime in the late 19th and early 20th century in the South Bohemian town Lišov. The first part of thesis briefly describes the administration of justice in the monitored period and the criminal theory, therefore, the laws that the judicial authorities to follow. The second part is dedicated to the main theme of this thesis, namely to Lišov and offenses committed on its territory. After the introduction to the history of the city, the local government and persons of police officers followed a main part of thesis, namely the analysis of various crimes in terms of both theoretical and practical.

Obsah

1	Úvod.....	5
1.1	Literatura a prameny.....	5
2	Soudnictví a justiční správa v letech 1848-1914	8
2.1	Organizace soudnictví po roce 1850	8
2.1.1	Okresní soudy.....	10
2.1.2	Zemské soudy.....	11
2.1.3	Vrchní zemské soudy	11
2.1.4	Nejvyšší soudní a kasační dvůr ve Vídni	12
2.2	Policie a četnictvo.....	12
2.2.1	Policie.....	12
2.2.2	Četnictvo	14
3	Trestní zákoníky a řády.....	17
4	Lišov a jeho samospráva.....	20
4.1	Historie Lišova do roku 1914	20
4.2	Samospráva.....	22
4.3	Obecní strážníci	23
4.3.1	Strážníci.....	26
5	Nekalé živly v Lišově	29
5.1	Kriminalita v 19. století	29
5.2	Obecný pohled na lišovskou zločinnost	31
5.3	Krádeže.....	32
5.4	Utrhání na cti	34
5.5	Vypovězení z obce	35
5.6	Potulka.....	37
5.7	Polní pych.....	39
5.8	Požáry.....	41
5.9	Dobytčí mor.....	42
5.10	Další případy.....	43
5.10.1	Nebezpečná studna	43
5.10.2	Vovsík vs. Vovsíková.....	43
5.10.3	Počmáraný dům	44
5.10.4	Automobilová nehoda	44

5.10.5	Dva vozy – jeden kočí	46
5.10.6	Opilec	46
6	Závěr	48
	Seznam zkratek	49
	Seznam příloh.....	50
	Seznam pramenů a literatury.....	51
	Přílohy	54

1 Úvod

Lišov je malé městečko, jímž procházela a stále vede hlavní trasa z Českých Budějovic do Třeboně. Druhá polovina 19. století byla klidnou dobou, kdy obec procházela postupným rozvojem. Každodenní život zdejších obyvatel zpestřovaly drobné delikty nejrůznějšího druhu, jichž se zde dopouštěli místní i přespolní lidé. A právě tato trestná činnost je předmětem studia v předkládané bakalářské práci. Primárním cílem však není provádět statistiku trestných činů a jejich srovnání s obecným stavem v zemi, ale seznámit s jednotlivými druhy zločinů či přečinů, ke kterým v Lišově docházelo, a lidmi, kteří se jich dopouštěli. „Nekalé živly“ předeslané v názvu práce jsou především drobní delikventi, tuláci, zlodějíčci nebo jen obyvatelé obce, kteří svými činy upoutali pozornost strážníků a stanuli před městskou radou. Z druhé strany je pozornost také věnována zastáncům práva ve městě, tedy obecním strážníkům. V jejich případě jsem se neomezila pouze na strohý výčet jmen, ale sestavila jsem jejich stručné biografie. Cílem tohoto podrobnějšího zkoumání bylo zjistit, zda se životní osudy jednotlivých strážníků podobají, a v jakých směrech.

V širším pohledu práce seznamuje s fungováním trestního soudnictví, četnictva a policie. Jedna z kapitol se zabývá trestními zákoníky v 19. století, tedy především zákoníkem Františka I. z roku 1803 a jeho pozdější novelizací z padesátých let 19. století. Zaměřuje se na změny, ke kterým ve znění zákona během těchto padesáti let došlo, a podává výklad o tom, kdo byl vlastně zločinec a jaké byly polehčující či přitěžující okolnosti.

1.1 Literatura a prameny

Dějiny kriminality se začínají těšit oblibě historiků až v posledních letech v souvislosti s novými pohledy na historickou vědu a se zájmem o dějiny každodennosti. Z tohoto důvodu existuje jen omezený počet odborné literatury, která slouží především jako zdroj obecných informací o trestním soudnictví nebo o hrdelních zločinech. Z autorů, kteří pojednali o vývoji trestního soudnictví v českých zemích v obecnější rovině a v dlouhodobé perspektivě, je třeba na prvním místě uvést Zdeňku Hledíkovou a Jana Janáka. Jejich práce *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945* popisující velmi podrobně strukturu a fungování soudů po roce 1848 byla základním zdrojem informací pro druhou kapitolu mé práce. Souhrnný pohled na trestní soudnictví

a kriminalitu u nás podává kniha vydaná v rámci tematické řady *Velkých dějin zemí Koruny české* nazvaná *Zločinnost a soudnictví*. Jejím autorem je Jindřich Francek, který se trestným činům věnuje i ve svých dalších publikacích, např. *Zločin a trest v Pardubicích v 16. – 18. století*, *Zločin a trest v českých dějinách* či *Dějiny loupežnictva*. Mnohé z jeho prací jsou ale určeny pro širokou veřejnost a daly by se proto zařadit spíše mezi populárně-naučné publikace. Z historicko-antropologického hlediska pohlíží na zločinnost Daniela Tinková ve své knize *Hřích, zločin a šílenství v době odkouzlování světa* zaměřené především na 18. století. Daniela Tinková se zabývá vztahem mezi zločinem a hříchem, ale také postupnou dekriminalizací některých zločinů, např. sebevražd nebo náboženských zločinů.

Velkým problémem je fakt, že většina dosud vydaných prací se zaměřuje spíše na období raného novověku, případně 18. století, nebo na zločiny páchané v období po druhé světové válce. Devatenácté století tak zůstává ve stínu práva útrpného, reformního století osvícenců a procesů s politickými vězni. Dlouhému 19. století se ve svých pracích věnuje Milena Lenderová, jejímž primárním zájmem jsou však dějiny žen a tedy i ženské kriminality. V roce 2011 vyšel sborník *Zločin a trest v české kultuře 19. století* obsahující příspěvky ze symposia v Plzni, které se věnovalo tématice 19. století. Škála autorů, kteří přispěli svými pracemi, je pestrá, stejně jako předložená témata. Jiří Pokorný se například zabýval zločiny nižších vrstev ve svém příspěvku *Přestupky, zločiny a tresty v prostředí nižších vrstev*; na kriminalitu žen se zaměřila již zmíněná Milena Lenderová v práci *Prostituce a veřejná moc v českých zemích od poloviny 19. století do 20. let 20. století* a samozřejmě se zde také objevila práce již zmíněné Daniely Tinkové *Zločin a trest na prahu občanské společnosti*. Vývoj trestního práva popisuje nová kniha Milana Hlavačky *České země v 19. století*. Vybrané kapitoly z této knihy mi přinesly nové poznatky a inspiraci pro psaní třetí kapitoly věnující se trestním zákoníkům a řádům.

Práce zaměřené na historii policie a četnictva jsou častěji dílem příslušníků těchto sborů, než historiků, což je pochopitelné a nemyslím, že to ubírá na jejich kvalitě. Hlavním zdrojem informací o policii a četnictvu byla kniha Pavla Macka a Lubomíra Uhlíře *Dějiny policie a četnictva I*. Historií četnictva ve druhé polovině 19. století se zabývá také Michal Dlouhý v knize *Století četnické kriminalistiky*.

Lišov jako nevelké městečko na sebe nestrhává nijak velkou pozornost historiků, proto kapitoly věnované přímo Lišovu vycházejí především z knihy Daniela Kováře *Lišov 1334-2004*. Jako sekundární publikace k tématu posloužila starší kniha Václava

Vaška *Historie kraje lišovského*, k níž je však třeba přistupovat kriticky, neboť vzhledem k době svého vzniku obsahuje mnoho zastaralých informací.

Stěžejní část práce je založena na poznatcích nalezených v pramenech. Jedná se především o dokumenty z fondu *Archiv města Lišov* uloženého v Státním okresním archivu v Českých Budějovicích. Z tohoto fondu jsem čerpala informace o obecních strážnících a jejich službě a také o trestných činech, kterými se zabývala městská rada. Fondy *Okresní soud Lišov* a *Okresní zastupitelstvo Lišov*, do kterých jsem také nahlížela, posloužily jen k obecnému dokreslení situace. V prvním zmiňovaném fondu se sice nacházejí rejstříky oznámení zločinů, ale pouze pro zlomek sledovaného období. Nahlédla jsem do nich pro utvoření obecné představy o jejich funkci, ale dále jsem s nimi nepracovala.

Důležitým pramenem pro utvoření představy o konkrétních lidech byly matriční knihy uložené ve Státním oblastním archivu v Třeboni. V několika případech jsem nahlédla i do sčítání lidu pro Lišov, které se nachází ve Státním okresním archivu v Českých Budějovicích. Při svém bádání jsem ale v obou případech využívala digitální podobu pramenů na internetových stránkách oblastního archivu.

Jak již bylo zmíněno výše, kapitola zaměřená na trestní zákoníky a řády vychází jednak z publikace Milana Hlavačky, a jednak přímo ze zákoníků z let 1803 a 1852. V případě zákoníků jsem pracovala s jejich českými překlady uveřejněnými na stránkách digitální knihovny Kramerius Národní knihovny České republiky. *Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské* vydaný dne 27. května 1852, který jsem měla k dispozici, vyšel pozdějším tiskem v roce 1873 a byl proto doplněný o dodatky a úpravy jednotlivých paragrafů. V ojedinělých případech bylo také třeba čerpat ze zákoníků o ochraně polního majetku, uspořádání obecních záležitostí a prozatímního zákona o četnictvu. Všechny tyto zákony jsou náležitě vypsány v seznamu pramenů.

Při citaci pramenů v textu práce byla použita transkripční metoda přepisu, v přílohách transliterační. Jedná se především o přílohu č. 4, což je žádost o přijetí do služby. Vzhledem k tomu, že tato příloha je přikládána k dokreslení osobnosti jednoho z obecních strážníků, pokládala jsem za správné využít transliteraci, protože styl psaní i se všemi chybami a nepřesnostmi může o člověku mnohé vypovědět.

2 Soudnictví a justiční správa v letech 1848-1914

Rok 1848 přinesl výrazné změny v mnoha oblastech státní správy. V oblasti justice představovalo velkou změnu zrušení poddanství, čímž zanikla patrimoniální správa, která do té doby zastávala místo první instance v civilním soudnictví a v justiční správě. Systém josefinských soudů ale fungoval až do roku 1850, kdy došlo ke stanovení nových soudních norem. Starší právní předpisy nahradil říšský zákoník, pro jednotlivé země vydávaný jako zemský zákoník.¹

Dne 17. března 1848 vzniklo z Nejvyššího soudního úřadu ministerstvo práv (později označované jako ministerstvo spravedlnosti), jehož kompetence stanovilo nařízení z dubna 1852. Patřil mezi ně dohled nad všemi právními institucemi, jako byly soudy, státní zastupitelství, advokacie, notariáty apod. Mimo tento dohled navrhovalo soudce, jejichž jmenování prováděl výhradně panovník, a pokud nebylo stanoveno jinak, jmenovalo ostatní soudní personál.²

2.1 Organizace soudnictví po roce 1850

Dne 1. července 1850 vstoupila v platnost nová organizace soudnictví. V základních bodech se řídila Stadionovou ústavou z března 1849.³ Začalo tedy platit, že jednání budou ústní a veřejná, soudnictví bude jednotné, všeobecné a odloučené od veřejné správy. Soudci měli být nezávislí, v trestních věcech začala platit obžalovací zásada a povinná byla i přítomnost poroty tvořené volenými soudci z lidu.⁴ Dále začal platit nový soudní systém, který znamenal zavedení soudů okresních, zemských a vrchních zemských.

¹ Jindřich Francek, *Velké dějiny zemí koruny české: tematická řada (sv. III). Zločinnost a bezprávi*, Praha a Litomyšl 2001, s. 401

² Jan Janák – Zdeňka Hledíková, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989, s. 375.

³ J. Francek, *Velké dějiny*, s. 402.

⁴ Zákon č. 120 ř. s. z 23. května 1873 stanovoval podmínky, podle nichž se porotci volili. Porotce musel být muž starší 30 let, gramotný, s domovským právem na území monarchie, kde se alespoň jeden poslední rok zdržoval a platil daně. Bez ohledu na výši daně mohl být porotcem zvolen advokát, notář, profesor nebo učitel na vysoké nebo střední škole. Porotce nesměl být tělesně postižený, ani duševně zaostalý, a sám trestně stíhaný. Nesměl patřit ke státním úředníkům (krom výše jmenovaných profesorů a učitelů), duchovním, vojákům, učitelům obecných škol, zaměstnancům pošt, telegrafů, železnic a parních lodí. Zproštění povinnosti zasedat v porotě byli muži nad 60 let věku.

Většinu těchto zásad zrušily Silvestrovské patenty z prosince 1853. Soudy se staly neveřejnými a došlo i ke zrušení porot. Trestní řád z téhož roku navíc obnovil písemnost a tajnost řízení.

Prosincovou ústavou z roku 1867 se znovu ustanovily poroty a to v tom případě, když „jde o zločiny, na které jsou uloženy těžké tresty a které budou v zákoně pojmenovány, též když jde o zločiny a přečiny politické aneb nějakým spisem tištěným spáchané.“⁵

Úplný návrat k zásadám z roku 1849 přinesl trestní řád vydaný v květnu 1873. Stanovil, že ve věcech trestních se budou tresty řídit trestním řádem z 27. května 1852, případně uváděl nové tresty. Přesně vymezil, v jakém případě žaloba spadá před porotní soudy. Jednalo se o zločiny a přečiny spáchané obsahem tiskopisu a další vyjmenované zločiny a přečiny.⁶ Za zločiny a přečiny, které před porotní soud nespádaly, nemohl být udělen vyšší trest než pět let žaláře.

V některých případech mohla vláda porotu rozpustit. Šlo zejména o případy, kdy bylo třeba nestranného rozhodnutí. Jednalo se například o politické procesy, o soudy s anarchisty a od roku 1888 také o případy z oblasti průmyslu.⁷

Hájit zájmy státu mělo za úkol nově zřízené státní zastupitelství. Státní zástupci (nebo také veřejní zástupci, prokurátoři, státní návladní) měli za úkol stíhat všechny trestné činy, o kterých se dozvěděli. Působili při všech okresních sborových a zemských soudech. Účastnili se vyšetřování i hlavního přelíčení, měli právo nahlížet do spisů, klást otázky svědkům a znalcům, podávat ústní i písemné připomínky a návrhy a účastnit se porad soudců. Navíc měli právo odmítnout až polovinu porotců a povinnost účastnit se výkonu rozsudku smrti. Na soudu byli naprosto nezávislí, spadali přímo pod ministerstvo práv.⁸

⁵ Základní zákon státní ze dne 21. prosince 1867, o moci soudcovské. Přístupný online na webové adrese: <http://spscp.prf.cuni.cz/lex/144-1867.htm>

⁶ Konkrétně: velezrada, rušení veřejného pokoje, pozdvížení a vzbouření, veřejné násilí, zneužívání úřední moci, falšování úvěrových papírů, falšování peněz, rušení náboženství, znásilnění, smilstvo proti přirozenosti, vražda a zabití, potraty, těžké ublížení na těle, souboje, žhářství, krádeže, zpronevěra, loupež, podvod, urážky na cti, napomáhání k trestnému činu, zlehčování úředních nařízení.

⁷ J. Francek, *Velké dějiny*, s. 404.

⁸ J. Janák – Z. Hledíková, *Dějiny*, s. 381-382.

2.1.1 Okresní soudy

Okresní soudy začaly fungovat jako základní soudní jednotka v roce 1850. V českých zemích jich bylo zřízeno celkem tři sta deset. Jejich pravomoc se vztahovala na jeden soudní okres.⁹ V jejich čele stál okresní soudce, který měl k ruce další pomocný personál, a soudil jako samosoudce.

Vedle okresního soudu fungoval okresní soud sborový, jehož působnost se vztahovala až na obvod osmi okresních soudů. Soudil ve tříčlenných senátech a zabýval se v první instanci výhradně trestními záležitostmi, to znamená vyšetřováním zločinů a přečinů, k nimž nebylo zapotřebí poroty.¹⁰ Po roce 1855 byly tyto soudy přeměněny ve vyšetřovací soudy pro zločiny a přečiny a trestní řád z 1. ledna 1874 je zrušil úplně.¹¹

V civilních věcech se působnost okresního soudu dělila na rozhodování ve věcech sporných a nesporných. Ve sporných věcech pod okresní soudy příslušely spory o věci, jejichž hodnota byla menší než 500 zlatých, a některé další spory, které do této skupiny náležely svou povahou. Jednalo se například o spory o nájem, spory o otcovství, o hranice nemovitostí, nájemní smlouvy nebo spory o výpověď. Do kategorie nesporných věcí spadala poručenská agenda, opatrovnictví, pozůstalostní agenda, rozvody, prohlášení za mrtvého¹² a další podobné civilní případy.

V letech 1855–1868 došlo k opětovnému spojení politické správy se soudnictvím. Vznikly smíšené okresní úřady a v sídlech okresních sborových soudů první stolice vznikly městské delegované soudy, které působily až do roku 1898, kdy byly opět nahrazeny okresními soudy.¹³

⁹ Neboli soudní obvod je podle Ottova slovníku naučného „*území pro činnost jednotlivých soudů vymezené, tak že každý soud jen v tomto území může vykonávat pravomoc svoji.*“

¹⁰ J. Francek, *Velké dějiny*, s. 402.

¹¹ J. Janák – Z. Hledíková, *Dějiny*, s. 377.

¹² Prohlášení za mrtvého spadalo do kompetencí okresního soudu, jen pokud nepodmiňovalo nový sňatek. V opačném případě vydával prohlášení za mrtvého zemský soud.

¹³ J. Janák – Z. Hledíková, *Dějiny*, s. 378.

2.1.2 Zemské soudy

Zemských soudů bylo v roce 1850 zřízeno v českých zemích dvacet jedna.¹⁴ Jejich obvod tvořilo šest až dvacet čtyři soudních okresů, přičemž velikost jejich obvodů se zhruba kryla s politickými kraji. V čele soudu stál prezident, kterému podléhalo několik radů, soudních tajemníků a další pomocný personál. Rozhodování příslušelo většinou vícečlennému senátu, v jehož čele stál předseda senátu. Od roku 1855 se zemské soudy nazývaly sborové soudy první stolice, v hlavních zemských městech (Praha a Brno) se označovaly jako zemské soudy a ve všech ostatních jako krajské.

V trestních záležitostech jim v první instanci příslušelo rozhodování o zločinech a přečinech, které spadaly před porotní soudy. Jednalo se tedy o zločiny, za jejichž spáchání hrozil trest smrti nebo žalář delší než pět let. Ve druhé instanci působily jako odvolací soudy proti rozhodnutím okresních soudů.

V civilních záležitostech řešily v první instanci všechny spory, jejichž hodnota přesahovala 500 zlatých. Ve druhé instanci pak sloužily jako odvolací proti rozhodnutím okresních soudů. Ve sporných záležitostech řešily případy jako legitimace, adopce, emigrace, rozvody nebo prohlášení za mrtvého, pokud to bylo podmínkou nového sňatku. Do jejich kompetence také patřilo vedení pozemkových knih o nemovitostech a vedení železničních knih.¹⁵

2.1.3 Vrchní zemské soudy

Z původních apelačních soudů vznikly v roce 1850 vrchní zemské soudy v Praze a v Brně, od roku 1855 nazývané sborové soudy druhé stolice. V jejich čele stál prezident a rozhodnutí vynášel pětičlenný senát. Jejich obvod tvořilo několik obvodů zemských soudů.

Do roku 1855 se zabývaly pouze revizemi stížností, po roce 1855, kdy byla zavedena trojinstančnost v soudnictví, sloužily v trestních záležitostech jako odvolací instance proti rozhodnutím nižších soudů. V civilních záležitostech sloužily jako soudy dovolací a soudily spory o kompetenci nižších soudů.¹⁶

¹⁴ V Čechách se jich nacházelo 13, na Moravě 6 a ve Slezsku 2.

¹⁵ J. Janák – Z. Hledíková, *Dějiny*, s. 379.

¹⁶ Tamtéž, s. 379 - 380.

2.1.4 Nejvyšší soudní a kasační dvůr ve Vídni

Nejvýše v nové organizaci soudnictví stál Nejvyšší soudní a kasační dvůr ve Vídni. V jeho čele stáli dva prezidenti. Rozhodnutí vynášel sedmičlenný senát.

Jeho kompetence do roku 1855 zahrnovaly především řešení zákonodárných otázek a otázek týkajících se výkladu práva. V trestních záležitostech mohl rozhodovat o zmatečných stížnostech na nižší soudy. Po roce 1855 fungoval také jako zrušovací soud, což znamenalo, že mohl zrušit rozhodnutí nižších soudů, ale musel nařídít nové projednání.

V civilních věcech sloužil jako odvolací pro ty záležitosti, pro něž sborový soud první stolice byl první instancí a sborový soud druhé stolice instancí odvolací.

2.2 Policie a četnictvo

Doba velkých změn, která nastala v polovině 19. století, přispěla také k reorganizaci policie a četnictva. Na jejich činnost dohlížel nejprve Nejvyšší policejní úřad ve Vídni, ze kterého se stalo policejní ministerstvo působící v letech 1859–1865, pod jehož dohled nadále spadala už jen policie. Četnictvo přešlo pod kontrolu ministerstva vnitra. Po roce 1865 policie krátce náležela pod státní ministerstvo a ministerstvo pro zemskou obranu a veřejnou bezpečnost. V konečné fázi se dohledu nad policií po roce 1870 ujalo ministerstvo vnitra.¹⁷

2.2.1 Policie

Dohled na bezpečnost a pořádek ve městech vykonávala policie. Ve větších městech vznikala policejní ředitelství, v jejichž čele stál policejní ředitel, na rozdíl od policejního ředitelství ve Vídni, v jehož čele stál policejní prezident.¹⁸ Policejní ředitelství se dále členila na obvodní komisariáty a expozitury.¹⁹ Od 60. let 19. století existovala policie jak státní, tak obecní (nebo městská). Státní policie podléhala policejnímu ředitelství a

¹⁷ J. Francek, *Velké dějiny*, s. 405.

¹⁸ Pavel Macek – Lubomír Uhlíř, *Dějiny policie a četnictva I.*, Praha 1997, s. 52.

¹⁹ J. Francek, *Velké dějiny*, s. 405.

fungovala ve větších a významnějších městech. V menších městech ustanovovalo obecní zastupitelstvo (případně magistrát) obecní policii.²⁰

Kromě běžných strážníků fungovaly i specializované policejní složky, jako byla například správní policie, která vykonávala dozor nad živnostmi a obchodem, nebo kriminální policie, která se zaměřovala na vyšetřování kriminálních případů a pátrání po jejich pachatelích.

Nejnižším článkem policejního systému byli strážníci. Pro jejich přijetí platily obecné podmínky, jako byl dobrý zdravotní stav, bezúhonnost, rakouské státní občanství, znalost češtiny i němčiny slovem i písmem. Byli přijímáni na dvouměsíční zkušební dobu, po jejímž uplynutí skládali služební přísahu. Očekávalo se od nich, že budou za všech okolností zdvořilí, neúplatní a střizliví. Zakazovalo se pít na dluh nebo hraní hazardních her. Povinností strážníka bylo bezpodmínečně a bezodkladně plnit všechny příkazy nadřízených. V podstatě měli jen dva hlavní úkoly – chránit jednotlivce a chránit stát (tedy udržovat pořádek).

Zákon dával přirozeně strážníkům i určitá práva.²¹ Jedním z nich bylo právo zadržovat osoby, ovšem pouze ty, které se zdály jakýmkoliv způsobem podezřelé, nebezpečné nebo neměly průkaz totožnosti. Obdobně měli také právo zabavovat neoprávněně držené zbraně nebo podezřelé a předpisům neodpovídající zboží, dopisy a tiskoviny. Právo konat domovní i osobní prohlídky bylo zákonem omezeno a bylo možné ho uplatnit pouze na základě soudního příkazu. Zřejmě nejdůležitějším právem strážníků bylo užití zbraně, ale pouze v případě nutné obrany.

Strážníci chodili oblečení v uniformě,²² která nesla jejich osobní čísla. Při výkonu služby ve dne byli neozbrojení, v noci měli u sebe poboční zbraň (tedy šavli). Jen ve výjimečných případech měli pušky. V pozdější době bylo už nutné nosit zbraň i ve dne. Byla to většinou hůl nebo šavle a v noci byli službukonající strážníci vybaveni puškou s bajonetem.

²⁰ P. Macek – L. Uhlíř, *Dějiny*, s. 57.

²¹ Tamtéž, s. 59.

²² Kromě uniformované policie existovala také neuniformovaná, což byli detektivové kriminální policie.

2.2.2 Četnictvo

Na území Habsburské monarchie působilo četnictvo nejprve v Lombardii, kde bylo zřízeno už na počátku 19. století po vzoru Napoleona Bonaparta. Od 8. června 1849 začalo četnictvo působit po celé monarchii. Původně se dělilo na pluky, které ale v roce 1866 zanikly a nahradila je zemská četnická velitelství.²³

Zemských četnických velitelství bylo z počátku v Předlitavsku sedm, v roce 1873 byl jejich počet navýšen na čtrnáct, přičemž na území českých zemí byla tři – v Praze, Brně a Opavě. V jejich čele stál vyšší důstojník obvykle nazývaný jako zemský četnický velitel. Při zemském velitelství fungovalo doplňovací oddělení, které se staralo o výchovu nově přijatých četníků a kandidátů na povýšení.

Zemskému četnickému velitelství podléhala okresní četnická velitelství, v jejichž čele stál strážmistr. Jemu pak podléhaly nejnižší jednotky systému četnictva – četnické stanice v jeho obvodu.²⁴ Četnických stanic bylo v Čechách zřízeno sto šedesát dva. Obvykle se počet strážníků pohyboval od dvou do šestnácti mužů. V jejich čele stál závodčí nebo strážmistr.

Činnost a chování četníků upravovalo *Poučení o službě pro zemské četnictvo* vydané v roce 1851.²⁵ Hlavním úkolem četnictva bylo udržování pokoje a bezpečnosti v zemi, a to jak bezpečnosti osob, tak i majetku. Jejich další služební činnost zahrnovala každodenní hlídkování ve svém obvodu, pátrání po provinilcích, okamžité zatčení všech přestupníků, rozhánění srocení proti veřejnému pořádku, ochranu každé osoby bez rozdílu stavu a pohlaví, dohled nad veřejnou mravností, dohled nad dodržováním nedělí a svátků, eskortování vězňů, pomoc při vymáhání daní, zadržování vojenských zběhů. Jejich povinností bylo vědět o nálezech mrtvol, požárech a loupežných přepadeních a na požádání museli provádět cestující po nebezpečných úsecích cesty.²⁶

Příručka také ukládá, jaké vlastnosti by správný četník měl mít a jak by se měl chovat. V první řadě to musel být člověk vážný, který si je vědom svého postavení a zodpovědnosti, z čehož vyplývá, že se vždy musel chovat tak, aby nezostudil nejen sebe, ale také celý četnický sbor. Bylo tedy krajně nevhodné, aby byl někde spatřen opilý nebo dokonce v doprovodu ženy „pochybné pověsti“. Nebylo ani přípustné, aby se na veřejnosti objevil v důvěrném chování s jinou osobou, byť by to byla jeho

²³ J. Francek, *Velké dějiny*, s. 406.

²⁴ P. Macek – L. Uhlíř, *Dějiny*, s. 66 - 67.

²⁵ V digitalizované podobě je přístupné na adrese: <http://eod.vkol.cz/355667/>.

²⁶ P. Macek – L. Uhlíř, *Dějiny*, s. 76 – 77.

manželka nebo nevěsta. Takové chování by totiž mohlo přispět k nemístným narážkám obyvatelstva a ke snížení vážnosti četníka. Kromě toho měli četníci zakázáno kouřit na ulici, dělat dluhy a mimo výkon práce navštěvovat nevěstince.

Ke každému člověku se musel četník chovat uctivě a každému vykal. Nesměl projevit nelibost nebo se chovat a vyjadřovat vulgárně. Bylo jeho povinností vyjít vstříc každému státnímu i obecnímu orgánu a všechny státní úředníky musel oslovovat jejich hodností. Samozřejmostí byla naprostá mlčenlivost o služebních záležitostech a neúplatnost. Neúplatnost v běžném slova smyslu, ale i taková, která zahrnovala laskavosti přátelům nebo členům rodiny.²⁷

K základním vědomostem četníka patřila znalost míst a osob v jeho obvodu. Tato nutnost vyplývala z čistě praktického hlediska, usnadňovala výkon jeho služby. Přirozeně musel umět rozpoznat znaky trestných činů a být schopný správně zakročit. Kromě činů daných zákonem, při kterých měl povinnost zasahovat, měl právo požadovat od cizinců, kteří vzbudili podezření, ke kontrole průvodní nebo domovský list a přesvědčit se o jeho pravosti.

Početní stav četnictva se doplňoval jak z armády, tak i z civilního obyvatelstva. Každý kandidát na četníka musel po roce 1850 splňovat několik podmínek.²⁸ Musel to být muž rakouského státního občanství, bezúhonný, ve věku mezi 21 a 40 lety, svobodný nebo bezdětný vdovec, dobrého zdravotního stavu s předepsanou výškou „nejméně 5 střevíců a 5 palců“,²⁹ musel ovládat němčinu a později i zemské řeči (tj. řeč země, v níž měl jako četník působit).

Po roce 1876 došlo k několika změnám. Uchazeč už mohl být i ženatý a nově se upisoval ke službě minimálně na čtyři roky.³⁰ Pochopitelně musel projít teoretickým učebním kursem a odsloužit zkušební dobu na stanici, která už ale čítala jen několik měsíců a započítávala se do odpracované služební doby.

Uniformy četníků po celé sledované období zůstávaly v podstatě stejné. Tvořila je tmavě zelená uniforma s červenými výložkami a mosaznými knoflíky (důstojníci je měly pozlacené) a helma podle pruského vzoru: zakulacená nahoře s mosaznou špicí a vpředu s vyobrazením dvouhlavého orla. Jízdní četnictvo navíc během slavnostnějších

²⁷ P. Macek – L. Uhlíř, *Dějiny*, s. 71 – 72.

²⁸ P. Macek – L. Uhlíř, *Dějiny*, s. 79 – 80.

²⁹ *Prozatímní organický zákon o četnictvu čili žandarmerii v Rakouském císařství*, §5. Po přepočtu na současné míry je to přibližně 162 cm.

³⁰ Do roku 1876 platila osmiletá služební doba s roční zkušební dobou.

událostí připínalo na helmu chochol z koňských žíní. Od 60. do 90. let 19. století helmu nahradily kulaté klobouky s péřovými chocholy, pak se opět vrátily původní helmy.³¹

Výzbroj četníků byla odlišná pro pěší a pro jízdu. Pěší četníci nosili pušku s bodákem a krátkou šavli. Jízda užívala pušku bez bodáku (při sesednutí se ale musel bodák nasadit), dlouhou šavli a u sedla byly uloženy dvě další pistole. Dalšími předměty povinné výbavy byla pouta a zápisník. Od roku 1870 zejména důstojníci nosili revolver.³²

³¹ P. Macek – L. Uhlíř, *Dějiny*, s. 81.

³² Tamtéž, s. 81 – 82.

3 Trestní zákoníky a řády

Směr vývoje trestního práva v 19. století určoval především trestní zákoník císaře Františka I. *Kniha práv nad přečiněními hrdelními a těžkými řádu Městského, (totiž Policie) přestupky* vydaný v roce 1803 a jeho pozdější novelizace z roku 1852. Cílem nového zákoníku bylo zajistit spravedlivý soud pro všechny obyvatele monarchie bez rozdílu stavu. Z tohoto důvodu zákoník uváděl popisy jednotlivých činů včetně toho, jaké za ně příslušely tresty. Ve všech případech musel být trest úměrný spáchanému zločinu či přečinu. V letech 1781–1795 došlo na krátkou dobu ke zrušení trestu smrti. Zákoník z roku 1803 ho však znovu uvádí. Zdůvodnění jeho opětovného užívání vysvětluje velmi prostě: je ho třeba. Trest smrti byl však omezen jen na nejtěžší provinění proti životu a státu. Vykonával se výhradně provazem, až úprava zákona z roku 1852 připouštěla zastřelení v případě vojáků nebo během stanného práva.³³

Vinnou z trestného činu mohla být dle zákona uznána každá fyzická osoba. Už od druhé poloviny 18. století v souvislosti s osvěcenskými reformami a revolucemi ve společnosti stanovil josefínský zákoník, že před zákonem jsou si všichni lidé rovni. Vyjmuta z této rovnosti byla pouze osoba panovníka, protože panovník se podle zákona nemohl dopustit zločinu, ani být za něj souzen.³⁴ Vykonáním jakéhokoli zločinu provinilec ztrácel kromě všech řádů a vyznamenání, akademických titulů a v případě duchovních prebendy, také možnost se do budoucna podílet na veřejné správě, stát se soudcem, právníkem či notářem. Neznalost zákona nikoho neomlouvala a zákoník z roku 1852 také jasně stanovil, že příkaz pána neomlouval zločin spáchaný sluhou.³⁵

Nový trestní zákon ze dne 27. května 1852 rozlišoval tři stupně trestné činnosti: zločin, přečin a přestupek. Za zločin se považoval každý čin, který byl spáchán se zlým úmyslem a úmyslně porušoval zákon.³⁶ Trestem mohl být již zmíněný trest smrti nebo žalář. V případě žaláře zákon rozeznával dva stupně, a sice žalář a tuhý žalář. Tuhý žalář byl původně ztížen o okovy na nohou. Toto nařízení bylo v roce 1867 zrušeno,

³³ *Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské vydaný dne 27. května 1852*, § 13.

³⁴ Tamtéž, § 31.

³⁵ Tamtéž, § 3.

³⁶ Jako zločin byla klasifikována velezrada, urážka panovníka, rušení veřejného pokoje, pozdvížení, vzbouření, veřejné pozdvížení proti shromáždění nebo vrchnostenské osobě, vloupání do cizího domu, škoda na cizím majetku, ničení telegrafu, únosy lidí, omezování osobní svobody, otroctví, vydírání, vyhrožování, zneužívání úřední moci, falšování peněz a dokumentů, rušení náboženství, znásilnění a jiné zločiny smilstva, vražda, zabití, násilné vyhnání plodu, těžké ublížení na těle, souboj, žhářství, krádež, zpronevěra, loupež, podvod, bigamie, urážky na cti a nadřizování zločincům.

okovy měli být nadále spoutáni jen vězni se vzpurným chováním. Místo okovů mohl soud rozhodnout o zotřetí vazby jiným způsobem, například pústem, samovazbou nebo tvrdým ložem. Dle délky trvání se žalář rozděloval na doživotní a dočasný, který trval od půl roku do dvaceti let. Ve vězení byli vězni povinni konat stanovenou práci, za kterou dostávali mzdu. Z této mzdy vězeň hradil náklady na ošetření a předepsanou týdenní částku mohl použít na přilepšení. Zbytek se ukládal do spořitelny, odkud si ho po propuštění vyzvedl nebo v případě jeho smrti byl vyplacen jeho dědici.

Přestupkem či přečinem byl čin, kterým došlo k přestoupení předepsaných nařízení, které byla každá osoba povinna znát z pozice své živnosti, svého zaměstnání či stavu. Za přestupek byl automaticky také pokládán čin spáchaný dětmi do čtrnácti let a čin, který vylučoval zlý úmysl a nebyl tudíž zločinem. Trest za přestupky a přečiny byl většinou peněžitý. Zákon ale umožňoval i další tresty, jako bylo zabavení zboží, zbavení práv a povolení, vězení nebo vyhoštění. Do roku 1867 byly přípustné i tělesné tresty. Obecně se rozeznávaly tři druhy přestupků a přečinů: proti veřejné bezpečnosti, proti bezpečnosti jednotlivých lidí a proti veřejné mravopoctnosti.

Stejně jako všeobecný zákoník z roku 1787 uváděl i zákoník Františka I. seznam přitěžujících a polehčujících okolností. Jejich podoba zůstala zachována v nezměněném stavu až do roku 1918 a některé z nich obsahuje i současné trestní právo. K přitěžujícím okolnostem patřilo spáchání více zločinů, opětovné spáchání zločinu, opětovné udělení trestu, post vůdce skupiny a snahy obelhat soudce. Polehčujících okolností bylo více. V první řadě to byl věk pod 20 let a nejasný úsudek. Za polehčující okolnost se též považovala dosavadní bezúhonnost, přiznání se ke spáchanému zločinu, zlákaní k činu třetí osobou, donucení z chudoby, vydání dalších zločinců, nedokonání činu, napravení škody, malá vzniklá škoda nebo škoda, která vznikla samotnému pachateli.

Soupis zločinů se změnil jen nepatrně a to doplněním dalších zločinů po novelizaci v roce 1852. Toto doplnění vycházelo ze změny doby a poměrů ve společnosti. K novým zločinům od padesátých let 19. století patřilo i ničení telegrafu, omezování osobní svobody, otroctví nebo vydírání. Naopak zmizel jeden z prvních bodů uvedených v zákoníku z roku 1803, a sice návrat vyhnance do země. Oba zákoníky na prvních místech uváděly zločiny proti státu. Tyto zločiny vystřídal během josefinských reforem na prvním místě zločiny proti Bohu, které v 19. století vymizely úplně a nahradily je zločiny proti náboženství. Milan Hlavačka ve své práci *České země v 19.*

století uvádí, že tento posun zapříčinila revoluční doba, v níž nové zákoníky vznikaly. Během revolucí se stát jako společenství lidí stával nadřazeným společenství věřících.³⁷

Trestní zákoník doplňovaly jednotlivé zákony vydávané samostatně podle aktuální potřeby. K takovým patřil například trestní řád vydaný 23. května 1873, který určoval, jaké zločiny a za jakých podmínek budou souzeny porotními soudy.³⁸ V některých případech, které trestní zákon neuváděl jasně, rozhodoval Nejvyšší soudní a kasační dvůr ve Vídni. Tato rozhodnutí byla v pozdějších vydáních vnesena pod příslušné paragrafy přímo do trestního zákoníku.

³⁷ Milan Hlavačka a spol., *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, Praha 2014, s. 174.

³⁸ *Zákon, daný dne 23. května 1873, jímž se zavádí nový řád soudu trestního.*

4 Lišov a jeho samospráva

4.1 Historie Lišova do roku 1914

Lišov začíná svou historií někdy ve druhé polovině 13. století. Zakládací listina se nedochovala, ale předpokládá se, že město vzniklo zhruba ve stejné době jako blízké České Budějovice.³⁹ Ohledně názvu existují dvě teorie. První z nich uvádí například Václav Vašek ve své knize *Historie kraje lišovského*. Tato teorie předpokládá, že název byl odvozen od hlubokých lesů, které se na území Lišova původně rozprostíraly. Původní označení *Lesov* se postupem času měnilo na *Lisov* a *Lissov*, z čehož vzešlo dnešní označení *Lišov*.⁴⁰ Druhou teorii kromě Václava Vaška uvádí ve své knize *Lišov 1334–2004* také Daniel Kovář. Vychází z toho, že název města je odvozen od osobního jména Liš nebo Liše, které pravděpodobně patřilo lokátorovi.⁴¹ První písemná zmínka o Lišově pochází z roku 1334, kdy se mezi měšťany, kteří se zavazují k obraně města České Budějovice, objevuje jistý Oldřich z Lišova.⁴²

Od svého vzniku spadal Lišov pod hlubocké panství a byl tedy majetkem krále. Ten jej, společně s hlubockým panstvím, často zastavoval. V roce 1378 byl například poskytnut jako zástava Janovi z Leuchtenberka. Později ho měli v držení i Lobkovicové, Rožmitálové nebo Pernštejnové. Během držby Pernštejnů vznikl urbář, který přináší vůbec první podrobnosti o lišovském obyvatelstvu.⁴³ Lišov zpět vykoupil až král Ferdinand I. v roce 1561, už následujícího roku ho dal ale opět do zástavy, tentokrát Jáchymovi z Hradce. Na konci 16. století byl v držení Bohuslava Malovce z Malovic a po konfiskacích, které následovaly po stavovském povstání, připadl Baltazaru Marradasovi.⁴⁴ Během 17. století se posledními majiteli města stali Schwarzenbergové.

Co se týče práv a výsad, mělo město už od poloviny 14. století právo konat trhy. Toto právo potvrdili v průběhu staletí i další panovníci. Listinou Rudolfa II. z 6. března 1579 se Lišovu povolilo konání dvou výročních trhů a jednoho týdenního, který se

³⁹ Založeny roku 1265 Přemyslem Otakarem II.

⁴⁰ Václav Vašek, *Historie kraje lišovského*, Strakonice 1941, s. 124.

⁴¹ Tamtéž; Daniel Kovář, *Lišov 1334 – 2004. Stránky z dějin jihočeského města*, Lišov 2004, s. 6.

⁴² D. Kovář, *Lišov*, s. 6.

⁴³ Tamtéž, s. 8.

⁴⁴ Tamtéž, s. 12.

konal každý čtvrtek. K dalším právům patřilo právo odúmrti,⁴⁵ které městu udělil král Václav IV. v listopadu 1400 společně s právem vyvážet své výrobky k prodeji do rakouského Freistadtu. Dne 20. června 1406 udělil král Lišovu právo hrdelní s tím, že kata si Lišovští museli půjčovat z nedalekého královského města Českých Budějovic. Na základě listiny Ferdinanda ze Schwarzenbergu vydané na počátku prosince 1699 mělo město (prostřednictvím městské rady) právo svobodně přijímat a propouštět své obyvatele.

Do života obyvatel města zasahovaly také významné politické a vojenské události českých dějin. Tak například během husitských válek v první polovině 15. století bylo okolí Lišova zpustošeno a dvě osady úplně zanikly.⁴⁶ V roce 1611 během tzv. vpádu Pasových ve městě pobývalo několik pasovských vojáků. Za třicetileté války pak vojsko Jindřicha Matyáše z Thurnu v létě 1618 obléhalo České Budějovice, přičemž došlo i na drancování venkova. V listopadu 1618 po bitvě mezi stavovským a císařským vojskem u Lomnice nad Lužnicí ustupující císařské vojsko na své cestě do Českých Budějovic procházelo Lišovem a za nimi i vojsko stavovské, které se ubytovalo v nedalekém Rudolfově a v okolních obcích. Během stavovského povstání byl Lišov hodně poničen. Jeho opravy pak probíhaly ve 30. letech 17. století, kdy se ohnisko bojů přesunulo do jiných koutů Evropy.

Druhá polovina 17. století přinesla velký požár v roce 1679, kdy shořelo 25 domů a s nimi i radnice, a velkou neúrodu v 90. letech. Osmnácté století bylo celkem klidným obdobím. Války o rakouské dědictví se Lišova dotkly jen nepřímo v podobě zvýšených daní a odvodů potravin.

Během napoleonských válek bylo z Lišova odvedeno několik rekrutů. V roce 1794 pobývala v Lišově část pěšího pluku. Na přelomu let 1805 a 1806 pobývala v Lišově francouzská a bavorská vojska, která zabírala dílny řemeslníků a odvážela některé věci, především oblečení.

První polovina 19. století byla stabilním obdobím, počet obyvatel vzrostl asi o jednu polovinu. Baron Anton von Simoty založil továrničku na česání ovčí vlny, která ale zanikla jeho smrtí, a z budovy vznikla kasárna. V 60. letech 19. století se objevily pokusy o zvýšení úrovně společenského života založením různých spolků. Vznikl tak například pěvecký spolek *Bohuslav*. V roce 1867 byla založena záložna, z níž později

⁴⁵ Právo odúmrti dovoľovalo obyvateľům města samostatně rozhodovat o svém majetku v případě jejich smrti. Dříve toto právo náleželo vrchnosti, tedy držitelům hlubockého panství.

⁴⁶ D. Kovář, *Lišov*, s. 8.

vznikla Okresní hospodářská záložna. Od 70. let byla veřejná prostranství osvětlena petrolejovými lampami, o jejichž zapalování a hašení se staral městský lampář.

Počátkem 20. století se projevil národní uvědomění místních obyvatel, když úřady začaly jednat výhradně česky. Ke zpestření poklidného období do první světové války patřil další rozvoj veřejného života v obci. Pořádaly se výstavy, hrála se divadla a v roce 1904 byl do města zaveden první telefon.

4.2 Samospráva

Od samého počátku ve druhé polovině 13. století sídlil v Lišově královský rychtář. Jako zástupce vrchnosti byl i v době působení městské rady nejvýznamnější osobou ve městě. Do jeho působnosti spadala ochrana práva a pořádku, vyšetřování trestných činů a urovnávání soudních sporů.

Na konci 16. století působil ve městě jako orgán samosprávy purkmistr a konšelé. Obecními záležitostmi se zabývala městská rada tvořená dvanácti konšely volenými vždy na období jednoho roku. Během tohoto roku se konšelé pravidelně střídali ve funkci purkmistra. K obnovování městské rady docházelo vždy na začátku roku.

Od roku 1794 začal fungovat tzv. regulovaný magistrát. Tvořil ho purkmistr a jemu podléhající radní. Všichni členové magistrátu byli placenými státními úředníky, kteří svou funkci zastávali doživotně. Nejprve byli voleni měšťanským výborem, od roku 1797 cechovním výborem. Volitelnost byla v letech 1803–1808 zrušena a purkmistr a radní byli nadále jmenováni Českým zemským guberniem v Praze. Při magistrátu v Lišově existoval tzv. hospodářský úřad, který spravoval obecní majetek.⁴⁷

Vydáním prozatímního obecního zřízení v březnu 1849 se stala nejmenší samosprávnou jednotkou politická obec, jejímž správním orgánem byl obecní výbor volený na tři roky. Obecní výbor ze svého středu volil obecní radu, která byla pomocným orgánem starosty. Tato obecní či městská rada vystupovala také v úloze obecního trestního senátu. V pramenech se zmínky o něm objevují jen ojediněle. Až do počátku 20. století se mluvílo výhradně o městské radě či purkmistrovském úřadu. Až kolem roku 1913 se objevuje v protokolech označení „trestní senát obecní“ nebo pouze „senát“ a to jen v závěrečné frázi: „*Po poradě senátu vynesena byla tento rozsudek...*“ a

⁴⁷ D. Kovář, *Lišov*, s. 43.

jejích obdobách.⁴⁸ Tento trestní senát tvořil vždy purkmistr jako předseda a dva radní jako přísedící. Po roce 1913 to byl tedy purkmistr Jan Peterka a radní Vojtěch Šachl a Marcelín Mikoláš, anebo Dominik Česka místo jednoho z nich.

V roce 1850 zahájil svou činnost lišovský okresní soud, do jehož kompetence spadaly přestupky a přečiny, které nepodléhaly pravomoci obecního trestního senátu. Pod lišovský soudní okres spadalo celkem sedmnáct obcí.⁴⁹ V letech 1855–1868 došlo ke spojení politické a soudní agendy pod tzv. Smíšený okresní úřad v Lišově. Po opětovném oddělení 31. srpna 1868 se politická správa přesunula do rukou Okresního hejtmanství v Českých Budějovicích a v Lišově nadále zůstával pouze okresní soud, který byl zrušen až 1. února 1949.⁵⁰

4.3 Obecní strážníci

Lišovská obec původně zaměstnávala jen jednoho policejního strážníka. Na počátku 19. století se ale ukázalo, že sám na všechno nestačí, a proto se v roce 1827 rozhodlo o přijetí druhého.⁵¹ Oba strážníci podléhali obecnímu policejnímu komisaři a přirozeně také purkmistrovi, kterému byli povinni hlásit všechny přestupky.⁵²

Ve druhé polovině 19. století se strážníci řídili instrukcí,⁵³ kterou pro ně městská rada vydala 18. září 1866. Tato instrukce se skládala z třinácti bodů, které shrnovaly povinnosti každého strážníka. Na prvním místě bylo stanoveno, že strážník podléhá purkmistrovi a jemu je zodpovědný za výkon své služby. Třetí bod stanovil, jak bude vypadat každodenní služba. Za prvé bylo třeba uklidit kancelář, tzn. zamést, utřít prach, naštípat dříví a zatopit. Za druhé strážník vykonal veškerá obeslání a předvolání od policejního komisaře a za třetí konal pravidelnou hlídku rozdělenou na ranní, polední a odpolední, při níž se měl zaměřit především na cizince a žebráky. Službu vykonávali i o svátcích a nedělích, kdy dohlíželi na to, aby se v hospodách při muzikách nezdržovaly děti bez doprovodu nebo nedocházelo ke rvačkám. Za samozřejmost se považovalo, že

⁴⁸ SOKA České Budějovice, Archiv města Lišov, kar. 126.

⁴⁹ Dolní Miletín, Dolní Slověnice, Dunajovice, Horní Miletín, Horní Slověnice, Hůrky, Hůry, Ledenice, Libín, Libnič, Lišov, Slavošovice, Štěpánovice, Třebochovice, Velechvín, Vlkovice, Zvíkov.

⁵⁰ D. Kovář, *Lišov*, s. 42–48.

⁵¹ Tamtéž, s. 44.

⁵² Tamtéž, s. 22.

⁵³ SOKA České Budějovice, Archiv města Lišov, kar. 122.

strážník se během služby chová uctivě, pořádek sjednává buď po dobrém, nebo si přivolá posilu, ale nikdy jej nesjednává sám hrubou silou.

Pod kontrolu strážníků podléhali obecní ponocní. Strážníci byli zodpovědní za výkon jejich služby. Dle instrukce měli výkon služby ponocných kontrolovat hvízdáním.

Na konci 20. let 19. století došlo k několika ničivým požárům, po kterých městská rada rozhodla, že během výkonu své služby budou mít obecní strážníci na starosti také občasně prohlídky domů. Tyto kontroly měly sloužit jako prevence před vypuknutím dalšího požáru.⁵⁴

K dalším povinnostem strážníka patřilo také bubnování, prostřednictvím něhož se lidé dozvídali oznámení, která měla vejít ve všeobecnou známost. Tímto způsobem se zprávy v Lišově šířily až do zavedení rozhlasu v polovině 20. století.⁵⁵ Instrukce z roku 1866 stanovila strážníkům i pracovní dobu, která ale v praxi nebyla nejspíš přesně dodržována. Stanovena byla tak, že sloužili „*od Havla do Jiří od 9 do 4 a od Jiří do Havla od 10 do 3*“.

Ve sledovaném období, tedy v letech 1875–1914, sloužilo v Lišově šest různých strážníků. Až do roku 1886 sloužila dvojice bývalých vojáků - Václav Kočvara a Václav Bařka. Jako služné jim bylo vypláceno 93 zl. ročně, v roce 1883 výše služného klesla na 91 zl. 20 kr.

Od května 1886 městská rada přijímala žádosti uchazečů na místo nových obecních strážníků. Celkem se přihlásilo osmnáct mužů.⁵⁶ Někteří z nich se v dané době ani nezdržovali v Lišově a žádosti posílali písemně, jako například Ignác Mrázek, voják na dočasné dovolené, který byl v dané době ve Vídni, nebo Matěj Hajný, který byl až v Innsbrucku. Všichni žadatelé, až na jednoho, příslušeli do lišovské obce. Průměrný věk žadatelů byl 38 let, převážná většina z nich byli ženatí muži s rodinami, kteří se buď ještě nacházeli ve vojenské službě, nebo jí prošli. Polovina z nich byla původním povoláním obuvníkem.

Hlasování o obsazení míst strážníků probíhalo v městské radě 26. června 1886. Patnácti hlasy byl zvolen místní hajný Adolf Češka a dvanácti hlasy lišovský ponocný Josef Hanžl.⁵⁷ Oba dva 29. června podepsali protokol, v němž se stanovily podmínky jejich přijetí, a 1. července 1886 nastoupili do služby. Počáteční plat činil 7 zl. 60 kr. měsíčně a k tomu roční příspěvek na obuv a oblečení. Už v prosinci 1887 sepsali oba

⁵⁴ D. Kovář, *Lišov*, s. 22.

⁵⁵ Tamtéž, s. 45.

⁵⁶ SOKA České Budějovice, Archiv města Lišov, kart. 122.

⁵⁷ Tamtéž, kn. 432.

strážníci žádost o příspěvek.⁵⁸ Jako důvod uvedli, že kromě své služby musí také doprovázet hnance do jejich domovské obce, za což jejich předchůdci dostávali 150 zl. ročně, kdežto oni jen 4 zl. 50 kr. čtvrtletně. Navíc nevykonávali žádné zaměstnání bokem, ani nevlastnili pole, protože by na nich nemohli pracovat. Opět poukázali na to, že jejich předchůdci takovou možnost měli, a proto nemusel být jejich plat tak vysoký. Městská rada tuto žádost odsunula k projednání na pozdější dobu. Několik dalších let ale ke slibovanému projednání nedošlo a strážníci se dočkali zvýšení platu až na konci 90. let, kdy dostávali 30 kr. na den⁵⁹ oproti původním 25 kr.

Kromě platových podmínek protokol o přijetí stanovil také podmínky jejich propuštění. Strážník mohl být propuštěn pro neschopnost k službě pro vysoký věk, za opakované udělení důtek městskou radou a obecním výborem nebo za podvod, dluh či spáchaný zločin.

Dalším zajímavým bodem je ustanovení, že strážník nemá nárok na odbytné, ani výslužné a nemá na něj nárok ani pozůstalá vdova. Tento bod byl k podmínkám přijetí nejspíš dopsán až v roce 1886 při přijímání strážníků Česky a Hanžla. Alžběta Kočvarová, vdova po jednom z jejich předchůdců, totiž výslužné dostávala a městská rada jí poskytla k užívání i byt v kasárnách.

V roce 1899 se konala nová volba strážníka, a to na uvolněné místo po Josefu Hanžlovi. Jakým způsobem ukončil svou službu, se v zápisech ze zasedání městské rady nepíše. Není tam poznamenáno, že by byl propuštěn pro špatné chování, jako to bylo v případě Václava Bařky. Z toho důvodu usuzuji, že Josef Hanžl, kterému bylo kolem 70 let, už fyzicky nestačil na povinnosti strážníka, a proto ze služby odešel.

Hlasování o novém strážníkovi 9. září 1899 bylo dvoukolové. Při prvním hlasování dostali dva z uchazečů stejný počet hlasů, a proto proběhlo druhé hlasování, při němž členové městské rady rozdělovali své hlasy mezi dva kandidáty: Antonína Petra a Ferdinanda Cimburu.⁶⁰ Toto druhé kolo vyhrál většinou hlasů Ferdinand Cimbura, sedmadvacetiletý voják 91. pěšího pluku v Českých Budějovicích příslušný do Lišova. O čtrnáct dní později poslal purkmistr žádost k Okresnímu hejtmanství v Českých Budějovicích, aby stanovilo den, kdy se má nový strážník dostavit ke složení přísahy.⁶¹

Adolf Češka zůstal ve službě podstatně déle. Funkci obecního strážníka vykonával ještě v roce 1911, kdy mu bylo už 74 let. V prosinci téhož roku městská rada oznámila,

⁵⁸ SOkA České Budějovice, Archiv města Lišov, kart. 122.

⁵⁹ V ročním úhrnu to činilo 109 zl. 50 kr.

⁶⁰ SOkA České Budějovice, Archiv města Lišov, kn. 432.

⁶¹ Tamtéž, kart. 122.

že se bude hledat nový obecní strážník. Adolf Češka ze služby ale neodešel. Zůstal na radnici jako kancelářský (nebo také obecní či úřední) sluha s platem 400 korun ročně. Za nového strážníka byl 8. června 1912 zvolen klempířský pomocník Stanislav Mašek s nástupem od 1. července s tím, že první rok bude pouze zkušební.⁶²

Dvojice strážníků Ferdinand Cimbura a Stanislav Mašek přečkala ve službě první světovou válku. Stanislav Mašek ve službě zůstal i po ní. Ferdinand Cimbura si v roce 1919 podal žádost, na základě níž byl převelen do Bratislavy.⁶³

4.3.1 Strážníci

Václav Kočvara byl synem lišovského krupaře Josef Kočvary a jeho ženy Marie. Narodil se v září 1830 a vyučil se ševcem.⁶⁴ V padesátých letech prošel vojenskou službou. Na podzim 1863 se oženil s dcerou obuvnického mistra Alžbětou Drškovou,⁶⁵ s níž měl v letech 1863–1878 celkem osm dětí.⁶⁶ Není možné dohledat, kdy jeho služba ve funkci strážníka začala, ale ukončila ji až jeho smrt na konci dubna 1886, jejíž příčinou byla, dle matričního zápisu, rakovina žaludku.⁶⁷ Po jeho smrti se obecní rada usnesla, že vdově Alžbětě Kočvarové bude vypláceno výslužné 20 kr. měsíčně a zároveň jí bude poskytnut byt v kasárnách do té doby, než vyrostou její děti. Navrácení bytu po ní městská rada požadovala na konci 90. let.⁶⁸

Václav Bat'ka byl synem truhláře Františka Bat'ky. Narodil se v červnu 1846.⁶⁹ Stejně jako jeho starší kolega se vyučil ševcem. V roce 1866 se účastnil prusko-rakouské války jako voják 75. pěšího pluku hraběte Folliota de Crenneville. V den své svatby, tedy 7. února 1871,⁷⁰ je označen jako dovolenec, což byl podle *Ottova slovníku naučného* „vojín na dovolené trvalé mezi odbytou službou presenční 3letou a přesazením do zálohy“. Jeho ženou se stala Albína Vodová, dcera lišovského soukeníka.

⁶² SOKA České Budějovice, Archiv města Lišov, kn. 433.

⁶³ Tamtéž, kart. 122.

⁶⁴ SOA Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, 1587 – 1949 (1952), inv. č. 3109, kn. 6, s. 69.

⁶⁵ Tamtéž, inv. č. 3116, kn. 13, s. 77.

⁶⁶ Terezie (26.9.1863), Václav (5.2.1865), Paulina (24.6.1866), Anjelina (6.9.1868), Jindřich (6.7.1872), Maxmilián (13.5.1874), Adolf (13.6.1876), Karel (30.5.1878).

⁶⁷ SOA Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, 1587 – 1949 (1952), inv. č. 3124, kn. 21, s. 233.

⁶⁸ SOKA České Budějovice, Archiv města Lišov, kn. 433.

⁶⁹ SOA Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, 1587 – 1949 (1952), inv. č. 3110, kn. 7, s. 129.

⁷⁰ Tamtéž, inv. č. 3116, kn. 13, s. 183.

Spolu měli čtyři děti,⁷¹ z nichž dvě nejstarší zemřely v dětském věku. Ze služby byl propuštěn krátce po smrti Václava Kočvary na jaře 1886.⁷² Důvodem bylo jeho časté opijení a následné neplnění služebních povinností, čímž hrubě porušoval instrukci pro policejní strážníky z roku 1866. Později se živil jako lampář. Zemřel až o dvacet let později 14. srpna 1906 na rakovinu.⁷³

Adolf Češka se narodil 8. června 1837 jako syn ševce Jana Česky a jeho ženy Marie, rozené Farabauerové. Co do povolání následoval příkladu svého otce a vyučil se ševcem. Jak sám uvádí ve svých žádostech k přijetí do služby, byl plně gramotný a ovládal jak češtinu, tak i němčinu. Německy se nejspíš naučil až v pozdější době během služby v armádě. Deset let sloužil jako závodčí v rakouské armádě, v roce 1859 se účastnil bojů „ve Vlaších“ a roku 1866 „válečného tažení pruského“.⁷⁴ Ještě před pruským tažením se v únoru 1865 oženil s Annou Součkovou.⁷⁵ Společně měli sedm dětí.⁷⁶ Ševcovskému řemeslu se snad nikdy dlouhodobě nevěnoval. Od roku 1880 zastával funkci obecního hajného. Když se v roce 1886 uvolnilo místo obecního strážníka, projevil o ně velký zájem. Podal si písemnou žádost, v níž kromě svých zkušeností z armády a funkce hajného uvedl, že „se vzdává všech nároků na nějaké požadavky na výslužné a neb penze“ a byl ochoten, jak vyzdvihl dále: „sloužit do mé možnosti co síla stačiti [bude]“.⁷⁷ Tento svůj slib skutečně splnil, protože poté, co ve funkci obecního strážníka odsloužil 25 let, byl v roce 1911 přerazěn na místo kancelářského sluhy.

Josef Hanžl byl synem lišovského měšťana Jana Hanžla a jeho ženy Františky, rozené Hylové. Narodil se 17. října 1826⁷⁸ a vyučil se na ševce. Uměl číst i psát, česky i německy. V padesátých letech se dal k vojsku – sloužil jako hornista pionýrského

⁷¹ František (1871-1872), Marie (*/+ 1873), Karel (20.10.1874), Julie (30.3.1877).

⁷² SOkA České Budějovice, Archiv města Lišov, kn. 432.

⁷³ SOA Třeboň, Sbírká matrik Jihočeského kraje, 1587 – 1949 (1952), inv. č. 3124, kn. 21, s. 381.

⁷⁴ SOkA České Budějovice, kart. 122. Boji ve Vlaších má Adolf Češka s největší pravděpodobností na mysli druhou italskou válku za nezávislost probíhající v letech 1859 – 1860. Pruským tažením je myšlena prusko-rakouská válka probíhající od června do srpna 1866.

⁷⁵ SOA Třeboň, Sbírká matrik Jihočeského kraje, 1587 – 1949 (1952), inv. č. 3116, kn. 13, s. 85.

⁷⁶ Marie (31.12.1865), František (1.1.1868), Josef (14.2.1870), Adolf (30.1.1872), Alžběta (25.10.1874), Anna (12.7.1877), Hynek (19.7.1880).

⁷⁷ SOkA České Budějovice, Archiv města Lišov, kart. 122.

⁷⁸ SOA Třeboň, Sbírká matrik Jihočeského kraje, 1587 – 1949 (1952), inv. č. 3109, kn. 6, s. 8.

sboru.⁷⁹ Ke svatbě, která se konala v červenci 1858, mu bylo uděleno povolení velitelstvím pionýrského sboru v Klosterneuburgu u Vídně. Jeho ženou se stala Marie Mazancová, dcera lišovského tkalce. Společně měli šest dcer a dva syny,⁸⁰ jen dvě z dětí se nedožily dospělosti. Ani on už se nevěnoval původnímu povolání. V Lišově zastával funkci ponocného, a to až do roku 1886, kdy si podal žádost o místo obecního strážníka. Po třinácti letech ale ze služby odešel. Zbývajících dva roky života pracoval jako dozorce v okresní stravovně. Zemřel 11. května 1901 v Lišově přirozenou smrtí.⁸¹

Ferdinand Cimbura narozený 28. prosince 1872 v Lišově byl synem krejčího Františka Cimbury a jeho ženy Marie.⁸² Stejně jako ostatní lišovští strážníci i on prošel vojenskou službou. Byl vojákem 91. pěšího pluku v Českých Budějovicích, a to pravděpodobně až do nástupu na místo obecního strážníka v Lišově v roce 1899. V říjnu 1898 se oženil s dcerou obuvníka Marií Mácalovou, s níž měl tři děti.⁸³ Jako obecní strážník v Lišově působil až do roku 1919, kdy byl na vlastní žádost převelen do Bratislavy.

⁷⁹ Ottův slovník naučný odkazuje pionýra na heslo *zákopnictvo*, kde udává, že se jedná o „v c. k. vojsku technický sbor, který pod generálním dozorcem svým obstarává hradbnictví stálé a polní, obléhání a obranu hradeb a pevností, převážení vojska, kladení voj. mostů apod.“

⁸⁰ Marie Antonie (10.6.1859), Johanna (13.5.1861), Anastázie (22.4.1865), Anna (1867-1868), Eleonora (19.12.1869), Františka (1.3.1872), Jan (19.11.1875), František (1880-1881).

⁸¹ SOA Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, 1587 – 1949 (1952), inv. č. 3124, kn. 21, s. 340.

⁸² Tamtéž, inv. č. 3111, kn. 8, s. 354.

⁸³ Františka (1901), Ferdinand (1903), Jan (1905).

5 Nekalé živly v Lišově

5.1 Kriminalita v 19. století

Devatenácté století přineslo změny nejen v teorii kriminality, ale také v její praxi. Během 19. století začaly vznikat první stavby, které byly již cíleně stavěny jako věznice místo původních hradních pevností nebo klášterních komplexů upravených k izolaci trestanců od okolního světa. V letech 1873–1878 tak například vznikala věznice na Borech poblíž Plzně. Na přelomu 19. a 20. století začaly kromě státních věznic vznikat i věznice krajské.⁸⁴

Nepatrné změny proběhly i v samotné trestné činnosti. Násilné trestné činy začaly postupně ustupovat do pozadí a uvolnily tak místo častěji páchaným majetkovým zločinům. Statisticky nejčastějším zločinem byla krádež.⁸⁵ Vzhledem k tomu, že většina těchto krádeží byla zapříčiněna chudobou, jednalo se především o krádeže jídla a nejnnutnějších věcí k přežití. Zpravidla byla krádež činem jednotlivců nebo menších skupin, jen výjimečně šlo o větší organizované celky.

Vznik mnoha nových periodik ve druhé polovině 19. století vedl ke zvýšení počtu soudů probíhajících s vydavateli, redaktory a přispěvateli do novin. K tiskovým deliktům bylo přistupováno specificky a s velkou přísností, protože to byly právě novinové články a letáky, které ovlivňovaly mínění a nálady lidu.⁸⁶ Za přestupky v oblasti tisku náležela peněžitá pokuta a vězení v řádech dní, ale i měsíců.

Současně s periodiky zažily velký rozvoj tzv. ústavy lidového peněžnictví, tedy spořitelny a záložny. Jejich fungování bylo zpočátku zcela odkázané na důvěru mezi členy těchto ústavů a jejich klienty. Tato důvěra začala od sedmdesátých let 19. století postupně klesat. Přelom 19. a 20. století byl tak poznamenán mnoha případy zpronevěr značných peněžních částek, které vedly k úpadku těchto peněžních ústavů.⁸⁷ Viníci, kteří stanuli před soudem, byli obviněni ze zločinu podvodu a zpronevěry a potrestáni

⁸⁴ Daniela Tinková, Zločin a trest na prahu občanské společnosti. Zrození „osvícené“ kriminální politiky v habsburské monarchii (cca 1780-1852), in: *Zločin a trest v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 30. ročníku symposia k problematice 19. století*, Praha 2011, s. 16-17.

⁸⁵ J. Francek, *Velké dějiny*, s. 456; Jiří Pokorný, Přestupky, zločiny a tresty v prostředí nižších vrstev, in: *Zločin a trest v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 30. ročníku symposia k problematice 19. století*, Praha 2011, s. 83.

⁸⁶ J. Francek, *Velké dějiny*, s. 453.

⁸⁷ Jiří Šouša - Jiří Novotný, Kde jsou mé peníze? Skandální zpronevěry v českých záložnách v závěru 19. a na počátku 20. století, in: *Mezi brázdou a bankovním úvěrem: o agrárních a peněžních dějinách 19. a 20. století*, Praha – Pelhřimov 2012, s. 379.

těžkým žalářem od šesti měsíců do jednoho roku a v případě zpronevěry částky vyšší než 300 zl. těžkým žalářem až na pět let.⁸⁸

Neustálým problémem, proti kterému se stát pokoušel bojovat, byli tuláci a žebráci, tedy, jak udává nařízení z roku 1873, každý „*kdo, nemaje určitého bydliště aneb své bydliště opustiv, bez zaměstnání a práce se potuluje a nemůže prokázati, že má prostředky ke své výživě*“.⁸⁹ Různá nařízení vydávaná v průběhu 18. i 19. století se snažila omezit počet pro stát neužitečných tuláků, na které většinou doplácela obec. Potulka se stala nezákonnou a každý, kdo při ní byl přistižen, byl potrestán vězením v trvání několika měsíců a následným policejním dohledem.

V oblasti ženské kriminality je bezesporu nejvíce zkoumána prostituce. Prostitutky byly ženy postavené na okraj společnosti většinou z důvodů hmotné nouze a pro způsob své obživy byly opovrhované a přehlížené soudobou společností. Ministerské nařízení z roku 1857 stanovilo povinnost pro každou prostitutku docházet na pravidelné lékařské prohlídky a vlastnit zdravotní knížku. Trestní zákon z roku 1803 postihoval kuplířství jedním až pěti lety těžkého žaláře.⁹⁰ Novela zákona z roku 1852 byla už mírnější. Kuplířství bylo považováno za přestupek a hrozil za něj trest od tří do šesti měsíců vězení. Tento trest dopadal i na muže, kteří by svou manželku v prostituci podporovali. Co se týkalo samotných prostitutek, zákon ponechal rozhodnutí o jejich potrestání v rukou policie. Pouze v případě přílišného pohoršování veřejnosti a roznášení pohlavních nemocí měly být potrestány tuhým vězením od jednoho do tří měsíců.⁹¹

Ženy se dopouštěly ale i jiných trestných činů. Vůbec nejčastějším byla potulka a žebrání. Neméně časté bylo také opilství a majetkové trestné činy, tedy krádeže.⁹² Zajímavý příspěvek Alice Velkové ukazuje, že ženy byly také často stíhány za urážky Jeho Veličenstva a to i přes to, že byly považovány za osoby stojící stranou politiky. Urážky císaře či jeho rodiny se považovaly za zločin pouze tehdy, pokud byly vysloveny na veřejnosti. Důvodem jejich trestání byly snahy udržet vážnost osoby panovníka a jeho rozhodnutí v očích lidu a zabránit tak veřejnému chaosu. Za urážky

⁸⁸ *Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské* vydáný dne 27. května 1852, § 184.

⁸⁹ *Zákon, daný 10. května 1873, jímžto se vydávají nařízení dle policejního práva trestního proti zahálčům a tulákům*, § 1.

⁹⁰ Milena Lenderová, Prostituce a veřejná moc v českých zemích od poloviny 19. století do 20. let 20. století, in: *Zločin a trest v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 30. ročníku symposia k problematice 19. století*, Praha 2011, s. 161-171.

⁹¹ *Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské* vydáný dne 27. května 1852, §§ 509-511.

⁹² Stanislava Klečáková, Ženská kriminalita v ulicích menšího města, in: *Zločin a trest v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 30. ročníku symposia k problematice 19. století*, Praha 2011, 171-181.

panovnického domu byli ve většině případů stíháni lidé z nižších sociálních skupin, kteří nejcitelněji vnímali některá císařská rozhodnutí jako nespravedlnost. Z genderového hlediska autorka došla k názoru, že nadávky žen více souvisely s odvody mužů na vojnu a „okrádání chudých“. Ženy měly také menší tendence zapírat své prohřešky, ve většině případů se odvolávaly na špatnou paměť. Trestem za urážky panovníka byl žalář v trvání jednoho až pěti let. Při stanovení trestu se přihlíželo především k minulosti viníka. Tuláci a žebráci si zpravidla poseděli ve vězení déle.⁹³

5.2 Obecný pohled na lišovskou zločinnost

Lišov, jakožto malá obec čítající v letech 1875–1914 přibližně dva a půl tisíce obyvatel,⁹⁴ postrádal anonymitu v trestných činech, jakou nabízela větší města. Zločiny či přestupky, ke kterým zde docházelo, byly prakticky ihned vyšetřovány a potrestány. Většinou se jednalo pouze o drobné přestupky, které se často řešily pouhou domluvou. Jen v několika závažnějších případech, ve kterých se obžalovaní odvolávali k Okresnímu hejtmanství v Českých Budějovicích, docházelo k několikaměsíčnímu jednání a přešetřování, které však zpravidla dávalo zapravdu původnímu rozsudku.

Škála trestných činů páchaných obyvateli Lišova je velmi pestrá, i když nezahrnuje všech pětadvacet okruhů zločinů a přečinů, které nabízel soudobý trestní zákon. Například hned hrdelní zločiny byly v Lišově poměrně vzácnou událostí, na kterou jsem během svého bádání nenarazila. Přesto se objevily zločiny, které nepřímo mohly ohrozit lidské životy. K těm nejzávažnějším bezpochyby patřilo žhářství. Požáry, ať už zaviněné nebo náhodné, se obešly bez obětí na životech jen díky včasnému zásahu sousedů a hasičů. Druhým případem, který z širšího hlediska ohrožoval lidský život, bylo šíření nákazy. V tomto případě se jednalo jak o stáda stížená dobytčím morem, jejichž maso se občas objevilo na trhu, tak o domácí zvířata nakažená vzteklinou. Ve výčtu lišovských zločinů samozřejmě nemohou chybět krádeže. Většina z nich byla klasifikována jako polní pých, jelikož se jednalo především o krádeže dřeva a nejrůznějších plodin ať už na poli, nebo v zahradách. Aniž bych prováděla nějakou hlubší statistiku, je ze zběžného nahlédnutí do podacích protokolů patrné, že takřka na denním pořádku byly pomluvy, úředně zapisované jako urážky na cti, které jsou více či

⁹³ Alice Velková, *Ženy proti majestátu. Zločin urážky Veličenstva ve druhé polovině 19. století*, Dějiny a současnost. Kulturně historická revue 29, č. 9, 2007, s. 30-33.

⁹⁴ Údaje převzaté ze sčítání lidu v letech 1890, 1900 a 1910.

méně charakteristické pro venkovské prostředí. Je myslím zcela pochopitelné, že pro obyvatele malého města byla jejich pověst v očích veřejnosti důležitá. Například řezník, nespravedlivě nařčený nespokojenou zákaznicí z prodeje zkaženého masa, pak jen těžko hledal zákazníky. Strážníci se snažili vést takové případy ke smíru, protože tresty za klevetu se svým rozsahem rovnaly trestům za závažné zločiny, jako bylo těžké ublížení na těle, žhářství nebo krádež.

Jednotvárnost každodenního života přirozeně čas od času narušily neobvyklé případy, které jistě přidělávaly, mnohdy i zbytečně, starosti městské radě a bavily sousedy. Některým z nich jsou věnovány následující podkapitoly. Obecnější zločiny jsou představeny jednak z hlediska zákona, jednak z pohledu městské rady, jejíž členové nejednou přimhouřili oko nad přestupky svých sousedů a trest stanovený zákonem mírně poupravili.

5.3 Krádeže

Zcizování drobného majetku vycházelo především z hospodářské situace dané doby. V době dostačující úrody i zaměstnanosti docházelo ke krádežím méně často než v dobách jakýchkoliv obtíží. Jiří Pokorný ve svém příspěvku na sympoziu k problematice 19. století uvádí několik základních problémů, které člověka vedly ke krádeži. V první řadě to byla hmotná nouze vedoucí ke krádežím jídla a dalších věcí nezbytných ke každodennímu životu. Další příčinou mohla být obyčejná ziskuchtivost, v tomto případě se zloději orientovali především na peníze a cennější majetek. Nakonec je třeba také uvést jako příčinu snahu pomstít se, většinou nespravedlivým zaměstnavatelům.⁹⁵

Co se týče zákona, byla krádež posuzována buď jako přečin, nebo jako zločin. Za zločin se považovala krádež s hodnotou ukradené věci nad dvacet pět zlatých, přičemž rozhodovala pouze cena věci, nikoli způsobená újma či škoda. Z povahy skutku se jednalo o zločin, pokud bylo užito násilí, výhrůžky nebo zbraně. V otázce zbraně rozhodl v květnu 1856 kasační dvůr, že podstatná je samotná přítomnost zbraně bez ohledu na to, zda byla či nebyla použita. V případě, že ke krádeži došlo v době požáru nebo povodně, stačilo, aby hodnota zcizené věci byla větší než pět zlatých, aby případ

⁹⁵ J. Pokorný, *Přestupky*, s. 83-88.

byl klasifikován jako zločin. Za zločin byla rovněž považována krádež v kostele, nedovolené sbírání dříví a lesních plodů, chytání ryb a lovení zvěře.

V případě přečinu zákon stanovil trest těžkého žaláře od šesti měsíců do jednoho roku, v případě zločinu těžký žalář v rozmezí jednoho roku až pěti let. Při zvlášť těžkém provinění mohl být trest až desetiletý.⁹⁶

V Lišově se krádeže týkaly především dříví či jiných plodin. Krádeže dříví se z pochopitelných důvodů objevovaly nejvíce na počátku zimy. V prosinci 1876 tak byli například za krádež smrkového dřeva potrestáni František Švec, Jakub Kostečka, Jan Dvořák a František Bendík. První dva jmenovaní byli potrestáni osmidenním vězením zpřísněným dvěma dny o hladu. Druzí dva strávili ve vězení čtrnáct dní se třemi dny o hladu a Jan Dvořák jako přesporní byl následně vykázán z obce. Dohromady museli uhradit pokutu čítající čtyři zlaté a devadesát krejcarů.

Z krádeže jablek v zahradě dr. Antonína Poráka byl v srpnu 1885 obviněn čeledín Václav Čížek, který byl několikrát viděn, jak přelézá přes plot. U výsledku se Čížek hájil tím, že zahradou jen procházel za služebnou dr. Poráka, která mu údajně měla zašívát kalhoty a kabát. Proti němu hovořil fakt, že byl takto spatřen vícekrát a vždy v nočních hodinách. Služebná Rosalie Herdová, kterou městská rada také vyslýchala, byla z pokládaných otázek tak rozrušená, že od výsledku utekla. Případ byl nakonec vyšetřován jako polní pých, takže Václav Čížek byl potrestán pokutou pěti zlatých, v případě nedobytnosti dvaceti čtyřmi hodinami ve vězení. Václav Čížek si nakonec vybral vězení. Svůj trest si odpykával v neděli 6. září 1885 od osmi hodin ráno do rána následujícího dne.

Jiné případy drobných krádeží by se v dnešní době označovaly spíš jako „klukoviny“. Jednalo se o trestné činy spáchané nezletilými, jako bylo například otrhání lusků, odnesení střešních tašek z cihelny nebo odvezení písku před domem. Vážnějším přestupkem spáchaným nezletilým chlapcem byl případ třináctiletého Jana Žižky. Dne 6. září 1898 se Jan Žižka u výsledku přiznal, že ukradl panu Karlu Kotáskovi hodinky a drobné mince. Jak dodal, daroval hodinky svému bratrovi a peníze „*dílem za mlstoty utratil, dílem ztratil*“. Trest byl stanoven takto: „*Jan Žižka odsuzuje se ku vězení v trvání 6 hodin v městské šatlavě a současně se vyslovuje, že po ten čas vazby veškerá strava se mu odpírá. Po přestání trestu budiž městským lékařem Dr. Peterkou ohledně*

⁹⁶ *Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské* vydáný dne 27. května 1852, č. 117 říš. zák., §§ 171-180.

*tělesné konstituce prohlédnut a podle uzření místního lékaře 10 až 20 ranami metlou ztrestán.*⁹⁷

5.4 Utrhání na cti

*„Kdo někoho pro nějaký naň vymyšlený zločin u vrchnosti udá, nebo takovým způsobem obviní, žeby obvinění jeho dáti mohlo příčinu vrchnosti k vyšetřování nebo alespoň k pátrání proti obviněnému, dopustí se zločinu utrhání na cti.“*⁹⁸ Toto udává zákon o urážkách či utrhání na cti ve své původní podobě. Postupem času byly upřesněny i další případy, při nichž se člověk mohl dopustit urážky na cti. Jednalo se například o křivé obvinění u výslechu, obvinění člověka, který se sice dopustil nějakého zločinu, ale ne právě toho, z něhož ho dotyčný nařkl, nebo přikrášení skutečně spáchaného zločinu nepravdivými událostmi. Naopak za urážku nebylo považováno jakékoliv prohlášení uvedené jako domněnka.

Trest zákon stanovil na rok až pět let těžkého žaláře, při přitěžujících okolnostech i deset let. Za přitěžující okolnost se v tomto případě považovala urážka, která vystavila obviněného nebezpečí, využití zvláštních lstí k utvrzení pravdivosti obvinění nebo pomluvy čeledína či jiného zaměstnance na jeho zaměstnavatele.⁹⁹

Utrhání na cti je vůbec nejčastějším případem, jakým se obecní strážníci museli zabývat. Většina z nich se řídila běžným scénářem, jak dosvědčují podací protokoly, a sice že jeden člověk obvinil druhého a ten mu to vzápětí oplatil. Ve většině případů skončil spor smírem. V mnoha případech se o sporu neví nic jiného, než jména účastníků, bez zachycení toho, o čem se jednalo konkrétně. Podrobněji se dochoval případ sporu mezi lišovským notářem Janem Řebíkem a jeho služebnou Marií Mikolášovou.

Notář Řebík přijal 1. března 1913 Marii Mikolášovou jako svou novou služebnou. Hned druhý den ráno mu ale služebná oznámila, že si našla jinou práci v Rakousku a žádala ho o vydání čelední knížky, což notář odmítl. Odvolával se na čelední řád, podle kterého od ní mohl přijmout výpověď až po čtrnácti dnech. Ještě ten večer bez dovolení Marie Mikolášové opustila jeho dům a vrátila se až pod pohrůžkou udání purkmistrovi o dva dny později. Obhajovala se tím, že žena, která jí službu zprostředkovala, jí slíbila,

⁹⁷ SOKA České Budějovice, Archiv města Lišov, kart. 126.

⁹⁸ *Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské* vydáný dne 27. května 1852, č. 117 říš. zák., § 209.

⁹⁹ Tamtéž, §§ 209-210.

že může hned odejít, když se jí ve službě nebude líbit. Zmíněná žena, ale vše popřela. Notář tedy rozhodl, že služebná u něj zůstane. Slečna Mikolášová to ale nevzdala a další den si šla stěžovat k policejnímu komisaři, že ji notář trápí hlady.

Dne 6. března 1913 sepsal svou verzi příběhu i pan Řebík a předložil ji purkmistrovi. Velkoryse v ní přehlédl pomluvu služebné, dožadoval se pouze toho, aby u něj dosloužila podle čeledního řádu. Během sepisování protokolu s oběma zúčastněnými pan Řebík ještě jednou potvrdil svou verzi a slečna Mikolášová trvala na své, tedy že trpěla u notáře hlady. To pana notáře nejspíš rozzlobilo a prohlásil, že už nechce, aby u něj pracovala, a vyhrožoval, že na ni podá žalobu, pokud svou pomluvu neodvolá. Vzhledem k tomu, že se Marie Mikolášová nakonec domohla svého, všechna svá předchozí nařčení odvolala.

5.5 Vypovězení z obce

Vypovězení z obce neboli postrk bylo nejúčinnějším prostředkem, jak zbavit obec všech živlů nevalné pověsti, které do ní přišly z různých končin a neměly v ní domovské právo. Možnost vykázaní takovýchto lidí z obce ošetřoval § 11 obecního zákona, v němž je řečeno, že každý má právo zdržovat se na území jakékoliv obce, pokud v ní ovšem vede bezúhonný život.

Lišov se s takovými případy potýkal v letech 1875–1914 několikrát.¹⁰⁰ Ne vždy se ale městské radě podařilo postrk u okresního hejtmanství obhájit. Dokladem toho je případ Rozálie Boháčové, která v Lišově provozovala šenk a prodávala v něm i kořalku, proti čemuž se městská rada ohradila s tím, že na to nemá povolení. Rozálie Boháčová, jejíž manžel byl tou dobou ve vězení za krádež, a která musela živit pět malých dcer, se dostavila k výslechu i se svou macechou a současně majitelkou domu se šenkem, který si Boháčovi pronajali. Rozálie Boháčová vylíčila u soudu svou nelehkou úlohu dočasné matky-samoživitelky a její macecha pak objasnila celou situaci ohledně kořalky. Prohlásila, že povolení na prodej kořalky má ona, a Boháčovi že si šenk pronajali i s tímto právem, za což jí zaplatili předem. Navíc řádně odvádí daň z výdělku. Okresní hejtmanství se postavilo na stranu Boháčových a oni v Lišově zůstali.

Naopak za prokazatelně spáchaný zločin byl z Lišova vypovězen Jan Dvořák i s rodinou. V lednu 1877 truhlářský pomocník Jan Dvořák ukradl dříví. Za to si odseděl

¹⁰⁰ SOkA České Budějovice, Archiv města Lišov, kart. 126.

čtrnáct dní v obecním vězení, zaplatil pokutu a následně byl odeslán do své domovské obce Vlachnovice.

Dá se říci, že ne vlastní vinou byl z obce vyhnán i Josef Zima, třicetiletý nádeník z Hostů u Týna nad Vltavou, který se oženil s dcerou podruha z Lišova a měl s ní dvě děti. V lednu 1879 na něj padlo podezření z tuláctví, a následně byl předvolán k výslechu. Při něm uvedl, že se živil poctivou prací, o kterou ale přišel a novou nemohl najít. Navíc byl úplně bez peněz, takže se ani nemohl vypravit do domovské obce. Městská rada se usnesla, že když nemá žádný výdělek, bude pro „*žebrotu a tuláctví do své občiny i s rodinou odeslán*“. Tím případ skončil. Jeho žena Marie se ale nejspíš do Lišova vrátila. Na počátku osmdesátých let tu porodila mrtvé dítě. V matrice je označena jako vdova po Josefu Zimovi z Hostů.¹⁰¹

Na závěr se zmíním o případu židovského obchodníka a sklenáře Mojžiše Grünfelda, který do Lišova přišel nejspíš na počátku sedmdesátých let z Hořepníka na Pelhřimovsku. V únoru 1871 se o jeho osobu zajímal Okresní soud v Jindřichově Hradci. Na jeho žádost lišovská obec odeslala posudek o Grünfeldově majetnosti, podle něhož byl vlastníkem domu v Lišově a obecně byl považován za zámožného muže. Dne 12. června 1871 se v Českých Budějovicích dopustil přestupku podle § 477 trestního zákona, tj. koupě podezřelého zboží, a byl odsouzen k pokutě 25 zl. Nejednalo se tedy nejspíš o nic velkého, protože stanovená pokuta je shodná s dolní hranicí trestu.

Jeho chování nejspíš ani poté nebylo nijak dobré, protože na počátku září 1871 se městská rada usnesla na vypovězení Mojžiše Grünfelda z obce. Tuto skutečnost mu písemně oznámila a vybídla ho, aby do čtyř týdnů obec opustil. Grünfeld se ale vystěhovat odmítl a dělал si ze všeho legraci, proto se městská rada za měsíc obrátila na okresní hejtmanství, aby poslalo oficiální nařízení. Mojžiš Grünfeld se pravděpodobně v celé věci odvolal, protože za pět dní lišovská obec žádala hejtmanství, aby na odvolání nebralo ohled, protože za prvé nebylo podáno včas a za druhé v něm Grünfeld vše obrací ve svůj prospěch. Okresní hejtmanství nicméně zasáhlo ve prospěch Grünfelda, takže se městská rada odvolala k místodržitelství do Prahy. Uvedla, že Grünfeld je „*podezřelý izraelita*“, který musí být neustále hlídán, čímž působí obci jen těžkosti, a že ho chtěli odeslat do jeho domovské obce, ale okresní hejtmanství tomu zabránilo. Místodržitelství však znovu potvrdilo rozhodnutí Okresního hejtmanství v Českých Budějovicích a Grünfeld v Lišově mohl pobývat i nadále.

¹⁰¹ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, 1587 – 1949 (1952), inv. č. 3124, kn. 21, s. 197.

O čtyři roky později, na konci roku 1875, se okresní hejtmanství zajímalo o to, jak se nyní Mojžíš Grünfeld v obci chová a zda se objevily nové důvody k jeho vypovězení z obce. Městská rada odpověděla, že po celou dobu jeho pobytu v Lišově (1870–1875) neměl dobrou pověst, a kromě podezřelého nákupu, za který dostal pokutu v roce 1871, byl podezřelý z toho, že se účastnil vyloupení záložny, za což byl nějaký čas ve vyšetřovací vazbě a následně pod dozorem. Také se scházel s lidmi špatné pověsti. Tím celý vleklý Grünfeldův případ končí. Co s ním bylo dál, zda zůstal nebo se přece jen odebral někam jinam, se mi v dostupných pramenech nepodařilo zjistit.

5.6 *Potulka*

Nový zákon z 10. května 1873 stanovil,¹⁰² že tulákem je každý, kdo opustil své bydliště, potuluje se bez práce a nemůže prokázat svůj výdělek. Každý, koho strážníci přistihli při potulce, byl odsouzen k vězení v rozmezí osmi dnů až jednoho měsíce. Při opakovaném zatčení tulákovi hrozily až tři měsíce tuhého vězení, které mohlo být zostřeno o půst, těžší práce, tvrdé lože nebo samovazbu.

V některých případech mohl soud stanovit ještě dodatečný policejní dohled. Dohled trval maximálně tři roky a ten, kdo se pod ním nacházel, měl povinnost informovat úřady o svém pohybu, dostavit se na každé vyzvání ke kontrole, podávat zprávy o svém zaměstnání a o osobách, s nimiž se stýká. Úřad, který dohled nařídil, stanovil také místa, na kterých se odsouzený smí a nesmí zdržovat. Zákaz k pobytu však nikdy nesměl zahrnovat domovskou obec. Strážníci vykonávající dohled měli právo kdykoliv provést u člověka pod dohledem domovní i osobní prohlídku. Další možnou formou trestu mohlo být umístění provinilce do tzv. donucovací pracovny čili „pracovny donucenců“, jak toto nápravné zařízení označoval zákon, kde mohl strávit až tři roky.¹⁰³

Za všechny lišovské „tuláky“ uveďme příklad jistého Josefa Cintla. Narodil se 6. března 1840. Jeho otec, Ondřej Cintl, byl řemenářský mistr, matka Terezie, rozená Spárová, byla dcerou lišovského měšťana.¹⁰⁴ Oba jeho rodiče zemřeli krátce po sobě v květnu 1856 na tuberkulózu.¹⁰⁵ Měl starší sestru Antonii a staršího bratra Jana, který zdědil otcovu živnost. Josef Cintl se vyučil obuvníkem. Ve svých pětatřiceti letech se

¹⁰² *Zákon, daný 10. května 1873, jímžto se vydávají nařízení dle policejního práva trestního proti zahálečům a tulákům.*

¹⁰³ Tamtéž, § 13 – 16.

¹⁰⁴ SOA Třeboň, Sběrka matrik Jihočeského kraje, 1587 – 1949 (1952), inv. č. 3110, kn. 7, s. 58.

¹⁰⁵ Tamtéž, inv. č. 3124, kn. 21, s. 25.

však už toulal světem, až byl v Leonfeldu¹⁰⁶ 22. října 1875 obviněn z potulky a podle trestního zákona z 10. května 1873 zavřen do káznice. Okresní hejtmanství v Českých Budějovicích poslalo 5. listopadu do Lišova zprávu, že po svém propuštění bude Cintl dán pod policejní dozor.

Ani po této zkušenosti se zákonem se však Josef Cintl neusadil. Minimálně v roce 1876 se pohyboval v Dolních Rakousích v okolí města Persenbeug,¹⁰⁷ kde v lednu 1877 sestavili jeho policejní popis. Podle něj byl Josef Cintl muž narozený v Čechách, starý 36 let, katolík, svobodný, povoláním švec, vysoké postavy, v obličeji snědý s tmavě hnědými vlasy, šedýma očima a plnovousem. Mluvil německy i česky a neměl žádná zvláštní znamení. Na sobě nosil hrubou lněnou košili, staré roztrhané kalhoty, starou černou roztrhanou vestu, starý hnědý plstěný klobouk, jedny docela roztrhané boty a jedny hnědé roztrhané letní boty měl s sebou.

V prosinci 1879 byl odsouzen k šesti týdnům vězení soudem ve „Višnobrodu“.¹⁰⁸ Aby mohl být dán do káznice, žádalo budějovické okresní hejtmanství, aby se městská rada z Lišova vyjádřila k několika otázkám. V první řadě to byl jeho věk, zdravotní stav a způsobilost k práci, na což požadovali lékařské osvědčení. Dále je zajímalo jeho zaměstnání, výdělek a rodinné poměry, příslušnost a nynější bydliště, stupeň jeho nebezpečnosti a přirozeně také, co obec podnikla pro to, aby se polepšil.

Podle dalšího dopisu městské radě se zdá, že purkmistr požadované informace nedodal, protože 21. května mu budějovický místodržitelství rada udělil pokutu a pod hrozbou další pokuty mu nařídil spisy dodat do konce května. Na konci května purkmistr poslal na okresní hejtmanství odpověď, že se městská rada usnesla na tom, že se nejedná o žádného nebezpečného tuláka, takže nechce, aby Josef Cintl byl umístěn do káznice, kde by za něj ještě museli platit. A dále požaduje, aby pokuta, kterou purkmistrovi hejtmanství udělilo, byla stažena, protože to nebyla jeho vina, že úřad neobdržel informace včas.

Během pár dní přišla odpověď, v níž hejtmanství prohlásilo, že obec nemá vůbec co rozhodovat o tom, jestli Cintl půjde nebo nepůjde do káznice a že mají dodat informace, které po nich chtěli už na začátku roku. Na to obratem obec konečně tyto informace odeslala. Z jejich obsahu vyplývá, že Josef Cintl se narodil v Lišově v roce 1840. Co se týče zdravotního stavu, nemohli říct nic bližšího, protože Cintl se nikdy nezdržel tak

¹⁰⁶ Pravděpodobně městečko Bad Leonfelden, okres Urfahr-Umgebung, Horní Rakousko.

¹⁰⁷ Město Persenbeug-Gottsdorf, okres Melk, Dolní Rakousko.

¹⁰⁸ Město se bohužel nepodařilo identifikovat, ale pravděpodobně se jedná o počestný název některého ze sídel okresních soudů v Rakousku.

dlouho, aby ho někdo mohl prohlédnout. Byl vyučený švec, vlastní majetek žádný neměl, ale jeho bratr měl v Lišově domek. Příslušný byl do Lišova, ale jeho současné bydliště nebylo nikomu známo. Co se týkalo polepšení, obec pro něj nemohla nic udělat, protože se v ní prakticky nezdržoval. Nebezpečný dle jejich názoru nebyl. V prostoru pro další poznámku rada města Lišov napsala, dle mého názoru, trochu uštěpačnou poznámku, že jestli dají Cintla do káznice, bude to pro obec jen další břemeno, kterých má už tak dost. Na začátku října oznámilo okresní hejtmanství městské radě v Lišově, že Josef Cintl nebude vzat do káznice, protože tam nemají místo a on není zase tak nebezpečný, nicméně se usnesli, že bude rok pod policejním dohledem.

Tento případ je zajímavý nejen proto, že ukazuje, co čekalo každého chyceného tuláka, ale také proto, že ukazuje komunikaci mezi dvěma institucemi – okresním hejtmanstvím a městskou radou – přičemž se zdá, že na počátku osmdesátých let devatenáctého století byly jejich vztahy poněkud napjaté. Ukazuje to nejen styl, jakým byly jednotlivé písemnosti napsané a ve kterém je možné podvědomě vycítit náznak vzájemné nevěřivosti, ale také pokuty, které byly v tomto období lišovskému purkmistrovi uděleny. V červenci 1880 už se místodržitelství rada neostýchal na rovinu napsat, že zástupci obce nemají řádné znalosti předpisů a že bude muset proti purkmistrovi zakročit podle § 105 obecního zákona, který dovoluje uložení pokuty až do 20 zl., a v případě, že by purkmistrovo chování bylo nebezpečné pro obecné dobré, mohl být vystřídán někým jiným.¹⁰⁹

5.7 Polní pých

Dne 12. října 1875 začal platit nový zákon, který měl ochraňovat majetek proti polnímu pychu.¹¹⁰ Tímto majetkem se rozuměla všechna pole, louky, pastviny, zahrady, sady a vinice, ale také veškerý movitý majetek, který se na nich nacházel. Bylo zakázáno na takový pozemek vstupovat, bez dovolení jím projíždět a přirozeně na něm cokoli ničit či trhat. Pro venkovské prostředí je nejpodstatnějším bodem zákona § 11,

¹⁰⁹ *Zákon daný dne 5. března 1862, jímžto se vyměřují základní pravidla, dle nichž se mají uspořádati záležitosti obecní, § 105.*

¹¹⁰ *Zákon daný dne 12. října 1875 čís. 76. zák. z. platný pro království České v příčině ochrany majetku polního.*

který zakazoval pastvu na cizím pozemku bez svolení vlastníka. A právě nedovolená pastva dobytka se stávala nejčastějším předmětem sporů v oblasti polního pychu.

V červnu 1881 si stěžovalo ředitelství Velkostatku Hluboká na obyvatele vesničky Hvozdec. Hvozdečtí zcela svévolně pásli dobytek na pozemcích mezi Lišovem a Hvozdcem, které velkostatek vlastnil a současně pronajímal. Dne 29. května 1881 viděl na tomto pozemku lesní hajný čtyři pasáky, jak pasou dohromady 16 volů. Ředitelství velkostatku odeslalo do Lišova požadavek, aby se celá věc prošetřila. Na konci června poslala městská rada ředitelství velkostatku protokol z výsledku a žádost, aby se vyjádřili k případnému trestu.

Další dokumenty k případu se nedochovaly, ale předpokládám, že velkostatek požadoval zaplacení peněžité pokuty, protože už v žádosti o prošetření jasně uvádí, že žádá potrestání podle § 15 zákona k ochraně majetku proti polnímu pychu, který uvádí výši peněžitých pokut v závislosti na druhu pasených zvířat. Konkrétně pro tento případ to bylo 50 kr. za každý kus hovězího dobytka, což znamená, že celková pokuta činila 8 zl. Vzhledem k tomu, že pasáči byli ve věku od jedenácti do třidvaceti let a byli tedy nezletilí, platili za ně pokutu jejich otcové.

Škodu na polích dlouhodobě způsoboval svým sousedům i Vojtěch Hořejší, majitel pastviny a stáda ovcí. Majitelé sousedních pozemků si na něj opakovaně stěžovali, což vedlo městskou radu k tomu, aby mu vydala napomenutí, a upozornila ho, že polní hajní budou dávat na jeho počínání dobrý pozor, a kdyby se náhodou situace opakovala, bude potrestán dle zákona z roku 1875, a sice 80 haléřů¹¹¹ za každou ovci.

Výstrahy purkmistra pan Hořejší očividně nedbal, protože 5. května 1914 proti němu bylo vedeno trestní řízení na základě udání Karla Bohoňka. Z protokolu o tomto řízení vyplývá, že o dva dny dříve ovce Vojtěcha Hořejšího spásly oves vysazený na poli zmíněného Karla Bohoňka. Ten už měl se svým sousedem špatné zkušenosti, a proto poslal na pole hlídat své dva syny. Chlapci opravdu přistihli na otcově poli ovce pana Hořejšího a rozhodli se nahnat je domů. Následně došli pro strážníky, aby ovce spočítali. Ve výpovědi oba strážníci uvedli, že napočítali padesát tři ovce. Vojtěch Hořejší se hájil tím, že se mu při pastvě udělalo nevolno, a proto si šel zdřímnout. Připustil, že během této doby se mohla některá ovce zatoulat na pole pana Bohoňka, ale zároveň popřel, že by tam napáchala nějakou škodu, protože ovce se před tím pásly na

¹¹¹ Zákon z roku 1875 uvádí peněžitý postih ve zlatých a krejcarech. Od roku 1892 ale platila nová měna dělená na koruny a haléře. Původních 20 kr. za jednu ovci se do nové měny přepočítalo na 40 haléřů. To, že purkmistr stanovil 80 haléřů za každou ovci, vychází z dodatku v § 15, že částka může být zdvojnásobena, pokud k pastvě došlo v nočních hodinách.

jeteli. Ze vzniklé škody obvinil syny pana Bohoňka, kteří tudy ovce hnali pryč. Městská rada nicméně rozhodla, že Vojtěchu Hořejšímu bude uložena pokuta 20 korun.

Proti tomuto rozsudku se později pan Hořejší odvolal k Okresnímu hejtmánství do Českých Budějovic, které v říjnu téhož roku rozsudek potvrdilo. Pokutu pan Hořejší zaplatil až koncem listopadu po opětovném odeslání údajně ztraceného rozsudku.

Zaplacením pokuty ale případ neskončil. V dubnu následujícího roku se zeť pana Hořejšího obrátil na Okresní hejtmánství v Českých Budějovicích s tím, že jeho tchán byl 15. března 1915 prohlášen za choromyslného. Lékař počátek jeho choroby stanovil na 12. listopad předchozího roku. Z toho důvodu požadoval, aby všechny zaplacené pokuty od tohoto data byly vráceny. Hejtmánství rozhodnutí v tomto případě postoupilo obecnímu trestnímu senátu v Lišově.

5.8 Požáry

V první čtvrtině 19. století zasáhlo městečko několik těžkých požárů, po kterých dostali strážníci příkaz kontrolovat zabezpečení domů proti ohni a o svých prohlídkách dělat zápisy. Podle jednoho z nich, sepsaného na počátku osmdesátých let 19. století, byla největším problémem přítomnost velkého množství slámy na dvorech nebo v průjezdech usedlostí. Vlastníci domů dostali doporučení, aby nalezené závady odstranili a to v rámci bezpečnosti své i obecní.

Jiným případem bylo žhářství. Podle zákona se žhářství dopustil každý, kdo vědomě užil zápalné látky k poškození cizího majetku, a to i v případě, že se oheň nakonec nerozhořel. Úprava zákona z roku 1858 uvádí, že žhářství se netýká jen obydlených domů, ale také sýpek, stodol, opuštěných domů, stohů slámy nebo rákosu. Jako žhář byl souzen i člověk, který sice zapálil svůj vlastní majetek, ale ohrozil při tom i druhé.

V každém případě se žhářství trestalo těžkým žalářem. Jeho délka byla stanovena okolnostmi. Pokud se oheň nerozhořel, trval trest od jednoho do pěti let. Za běžné žhářství hrozil těžký žalář na deset až dvacet let a v případě, že se jednalo o opakovaného žháře i doživotí. Před vězením mohlo pachatele zachránit to, že se sám zasadil o uhašení ohně.¹¹²

¹¹² *Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské* vydáný dne 27. května 1852, č. 117 říš. zák., §§ 166-170.

Jako žhářství se v roce 1877 vyšetřoval požár, který vypukl v Lišově k ránu 8. června v domě Celestýna Petrouška a jeho ženy. Oheň se rozhořel ve světnici, kde shořelo několik látek a hotových obleků, jejichž šitím se nejspíš paní Petroušková živila, protože škodu na nich vzniklou ohodnotila na 370 zl. Hasičům se podařilo oheň rychle uhasit, takže žádné jiné výraznější škody nevznikly. Podle hlášení velitele hasičů byl oheň založen úmyslně, a sice zápalnou látkou vhozenou oknem do světnice. Vzhledem k tomu, že Petrouškovi byli pojištěni a vyvstala tedy otázka, zda se nejednalo o pojistný podvod, vztahovalo se vyšetřování krátký čas i na ně. Po dvou týdnech vyšetřování byli ale podezření zbaveni. Skutečný pachatel se nenašel.

5.9 *Dobytčí mor*

Za přestupek „dobyččího moru“ nebo „dobyččího pádu“, jak se uvádí v trestním zákoně v paragrafech 400 a 401, se považoval jednak prodej masa či jiných produktů z dobytka stíženého jakoukoliv nemocí, jednak to, že vlastník nemocného zvířete tuto skutečnost neoznámil úřadům. Trestní zákon za takový přestupek nejprve určil vězení od jednoho do tří měsíců. V roce 1868 došlo k úpravě tohoto trestu, který mohl být nově nahrazen peněžitou pokutou až do 500 zl. V rámci snah zamezit šíření dobytčí nákazy mohl být pokutou potrestán i ten, kdo i přes zákaz hnal stádo dobytka, v němž se nacházel nějaký nakažený kus, do oblasti, kde se nákaza zatím nevyskytla.

V Lišově byl takto potrestán jatecký František Černý, který na jatkách porazil krávu nakaženou tuberkulózou. Samozřejmě se na to přišlo a bylo mu nařízeno, aby celou krávu zakopal. Z nějakého důvodu si pan Černý ale ponechal jazyk, lůj a střeva z nakažené krávy. I na to se přišlo a při výslechu se jatecký tuto skutečnost ani nesnažil popřít. Za neuposlechnutí příkazu purkmistra dostal pokutu dvě koruny a v případě, že by se podobná věc opakovala, mohl být z jatek propuštěn.

5.10 Další případy

Kromě běžných přečinů a přestupků se občas objevily i případy, které nejde jednoznačně zařadit do jedné z výše uvedených kategorií. Tuto podkapitolu bych proto chtěla věnovat drobným případům, které ukazují, jaký byl život v Lišově během všedních dnů mimo zdi radnice.

5.10.1 Nebezpečná studna

Pan Vojtěch Mašek, bytem v Českých Budějovicích, vlastnil v osmdesátých letech 19. století v Lišově domek. V červnu 1885 si kdosi všimnul, že u domu se nachází odkrytá studna. Ať už to byli obecní strážníci při svých pravidelných obchůzkách, nebo uvědomělí občané, kdo na studnu upozornil, panu Maškovi tím jistě způsobili starosti navíc. Purkmistr poslal Vojtěchu Maškovi do Českých Budějovic obsílku, aby si do osmi dnů přijel studnu přikrýt, jinak že na něj podá oznámení k soudu pro zanedbání bezpečnosti, za což by mohl dostat pokutu 10 zl. O tři dny později pan Mašek obsílku dostal do vlastních rukou a v následujících dnech nejspíš skutečně jel do Lišova, aby studnu přikryl, protože není žádný záznam o tom, že by obec trestní oznámení u soudu podala.

5.10.2 Vovsík vs. Vovsíková

Rodina Vovsíkových se do Lišova přistěhovala v roce 1906. Pronajali si byt na hlavní Husově třídě v domě č.p. 28, jehož majitelkou byla Vincencie Grünwaldová, která v něm současně provozovala obchod se smíšeným zbožím.¹¹³

Vovsíkoví byli čtyřčlenná rodina. Otec František Vovsík pocházel z vesničky u Blatné, narodil se v roce 1869 a vypracoval se na soudního kancelistu. Jeho žena Marie, narozená v roce 1875, pocházela z Ronova u Čáslavi. Vzali se pravděpodobně někdy na konci devadesátých let, protože v roce 1899 se jim narodil syn Jiří a v roce 1900 dcera Marie.

V roce 1912 skončilo manželství Vovsíkových rozvodem. A od tohoto okamžiku také začaly všechny problémy. František Vovsík 26. března 1913 podal oznámení na

¹¹³ SOKA České Budějovice, Okresní úřad České Budějovice I, (1820) 1850 – 1945 (1990), inv. č. 2869.

purkmistrovský úřad, že mu jeho bývalá žena chodí po nocích bušit na okno a on že tak nemůže spát. Odvolal se na svědectví ponocného, který ji několikrát viděl chodit v noci po ulicích. V prosinci 1914 pak podal pan Vovsík nové oznámení, a sice že ho jeho bývalá žena na ulici několikrát napadla a vyhrožovala mu. Žádal, aby dostala napomenutí a byla „*odstraněna*“, pod čímž si představoval, aby „*strážníkem odvedena byla a jemu ostudu na veřejném místě netropila*“. V případě, že by si nedala říct a dál veřejně „*povykovala*“, byl rozhodnutý podniknout důraznější kroky k jejímu usměrnění, protože svým počínáním omezovala jeho svobodný pohyb.

Purkmistr tedy udělil paní Vovsíkové písemné napomenutí, ve kterém jí mimo jiné sdělil, že pokud bude svého bývalého manžela dál obtěžovat, dostanou strážníci pokyn, aby proti ní zakročili.

5.10.3 Počmáraný dům

O tom, že notář Jan Řebík po předchozím incidentu se svou služebnou nebyl v Lišově příliš populární, svědčí jeho stížnost z 27. ledna 1914. Obrátil se na purkmistrovský úřad s tím, že kdosi počmáral jeho dům, což opakovaně oznamoval strážníkům, kteří s tím ale nic neudělali. Uvedl, že jeho dům je i nadále „*znešvařován výkresy oplzlými*“, které jednak poškozují jeho majetek, jednak uráží i jeho osobu a zároveň „*mravopověstnost veřejně uráží*“. Dále vybídl město, aby zastavilo tento „*způsob týrání a pronásledování občanstva a poplatnictva svého*“.

O tom, jak město na notářovu stížnost odpovědělo, jsem žádný dokument nenašla. Osobně se ale domnívám, že nemělo zrovna moc možností, jak zasáhnout. Mohli postavit strážníka před dům, aby ho hlídal, ale to bylo tak vše. Dokud někoho nepřistihli při činu, stejně by nic nezmohli.

5.10.4 Automobilová nehoda

Pravděpodobně první automobilovou nehodu zažil Lišov v červnu 1904. Dne 23. června kolem čtvrté hodiny odpolední projel po hlavní silnici směrem od Třeboně automobil. Jedním z lidí, kteří si automobilu všimli, byl i strážník Adolf Češka, který řidiči pokynul, aby jel pomaleji. Ten podle strážnickovy pozdější výpovědi tuto výzvu ignoroval a naopak jel ještě rychleji. Ve stejnou dobu jel po této silnici i povoz s koňmi

vedený čeledínem Tomášem Houdou, který jel do lesa pro dřevo. Oba tyto dopravní prostředky se střetly zhruba v polovině městečka, podle protokolární výpovědi u hostince „U České Koruny“. Čeledín uvolnil cestu, ale i jen samotný průjezd hlučného automobilu vyplašil koně a ty přimáčkly čeledína ke zdi a ještě zlomily stromek stojící u silnice.

O tři dny později šel zraněný čeledín Tomáš Houda k lékaři a stěžoval si, že nemůže pracovat, protože po té strašlivé nehodě ho píchá na pravé straně. Po vyšetření dospěl místní lékař k závěru, že zlomeného nic nemá, ale že došlo jen k pohmoždění v oblasti jater. O lékařské vysvědčení Tomáš Houda požádal až 1. července nejspíš v souvislosti s chystaným udáním.

Dne 2. července 1904 se čeledín i jeho hospodář dostavili k purkmistrovi, podali výpověď o automobilové nehodě a požadovali odškodnění. Čeledín Houda požadoval dvacet korun bolestného a dvacet korun za škodu na zisku, protože jeho pán si musel najmout místo něj nádeníka. Hospodář požadoval padesát šest korun za zranění, které utrpěli při nehodě koně, a čtrnáct korun za čeledína. Během následujících dní purkmistr po telegrafu zjišťoval, kdo byl řidičem onoho automobilu. Dopátral se toho, že automobil patřil knížeti Otto Windischgrätzovi. Poslal proto do Prahy žádost o úhradu vzniklé škody. Kromě odškodnění, které požadovali čeledín a hospodář, si lišovská obec účtovala dalších dvacet korun za zlomený strom, sto korun pokuty za rychlou jízdu a ještě korunu a dvacet haléřů za telegrafní spojení za účelem zjištění totožnosti řidiče.

O měsíc později purkmistrovi odpověděl advokát knížete Windischgrätze velice zdvořilým dopisem, v němž přiznal vinu řidiče. Souhlasil se zaplacením škody ve výši, jakou si zúčastnění určili. Zároveň ale udal, že kníže Windischgrätz v automobilu osobně nejel, proto pokuta za rychlou jízdu padá na jeho řidiče. Chtěl se dohodnout na její výši. Byl toho názoru, že rozruch způsobila samotná přítomnost automobilu a že pokud ho čeledín viděl, měl předpokládat, že se zvířata splaší a držet je proto pevněji. Navrhoval, aby se částka o polovinu snížila. Na tento návrh purkmistrovský úřad přistoupil, takže advokát obratem doplatil i padesát korun pokuty.

5.10.5 Dva vozy – jeden kočí

V únoru roku 1914 přišlo do kanceláře místodržitelského rady v Českých Budějovicích udání na jistého Leopolda Nápravníka, který byl viděn, jak jel po hlavní silnici přes Lišov se dvěma za sebou zapřaženými vozy s uhlím. Toto udání místodržitelský rada postoupil do Lišova s tím, aby celou věc vyšetřili.

Kočí Leopold Nápravník pracoval pro továrníka Josefa Gráfa ze Suchdola nad Lužnicí. Tam se také lišovský purkmistr obrátil o pomoc při výslechu. V Suchdole kočího skutečně vyslechli a zápis z výslechu poslali do Lišova k přečtení. Leopold Nápravník v něm uvedl, že s takto zapřaženými vozy jezdí už léta, vždycky je má naložené uhlím a nikdy ho nikdo nezastavil. Jak podotkl, jezdil tak i mnohem dál, třeba až do Rakouska nebo do Jindřichova Hradce, potkával cestou strážníky a nikdy mu nic neřekli. Proto se domníval, že je to dovoleno, a požádal, aby za tento přestupek nebyl trestán.

V polovině března projednávala jeho případ městská rada, která se usnesla na pokutě dvě koruny ve prospěch ústavu chudých v Lišově, v případě nevymahatelnosti k šesti hodinám ve vězení. Leopold Nápravník poslal 31. března pokutu do Lišova poštou.

5.10.6 Opilec

Samo opilství nebylo trestným činem, ale věci, kterých se opilý člověk dopustil, už ano. Z trestního zákona z roku 1852 vyplývá, že opilý člověk se vlastně nemohl dopustit zločinu, protože, jak je uvedeno hned v prvním paragrafu, ke zločinu je zapotřebí zlého úmyslu. Následující paragraf pak uvádí skutečnosti, které zlý úmysl vylučují. Mimo duševní chorobu nebo nízký věk uvádí i opilost. Čin, kterého se kdokoliv dopustil ve stavu opilosti, byl pak klasifikován jako přestupek.

Takového menšího přestupku se v opilosti dopustil i Jaroslav Klomfar, který 28. dubna 1913 po noci strávené v obecní věznici, stanul před městskou radou. Sám se na nic nepamatoval, ale strážník Ferdinand Cimbura, který proti němu zasahoval, ano. Z jeho výpovědi vyplývá, že pan Klomfar přišel do hospody „U České Koruny“ už opilý, takže mu hostinský odmítl cokoliv nalít, jak doslova uvádí „*ani pivo, ani vodu*“. To se pana Klomfara nejspíš dotklo, protože začal bušit do stolu a nadělal takový povyk, že hostinský zavolal strážníka. Strážník opilce vyzval, aby šel domů a pro jistotu

ho vyvedl ven. Tam ale začal Klomfar tak vyvádět a nadávat, že ho strážník rovnou zatknul a odvedl do věznice.

Městská rada se usnesla na tom, že se Jaroslav Klomfar dopustil přestupku rušení nočního klidu. Co se týče trestu, dle mínění rady bylo dostatečným trestem už to, že musel být do rána ve věznici, takže nakonec mu byla udělena jen přísná důtka.

6 Závěr

Obecný pohled na kriminalitu se v dnešní době pohybuje ve spíše drastičtějších rovinách. A čím hlouběji do historie se dostáváme, tím jsou tyto představy temnější. Ve většině případů bohužel postrádají představivost a omezují se pouze na vraždu a krádež, ve městském prostředí může jít ještě o zpestření prostitucí. Venkovské prostředí poskytuje ještě méně obecných představ o tamní zločinnosti. Během svého studia jsem se proto zaměřila na různé druhy trestných činů páchaných v jedné obci během určitého časového období. Ukázalo se, že k těm nejtěžším zločinům docházelo jen velmi zřídka, konkrétně na vraždu či jiný obdobně těžký případ jsem nenarazila ani jednou. Ani krádež jako taková nebyla nijak zvlášť častá, jelikož se jednalo především o zcizování hospodářských plodin, které spadaly do kategorie polního pachu. Přestože odpadly hlavní předměty představ o zločinnosti, byla paleta páchaných činů velmi pestrá. Dostupné prameny mi umožnily studovat i obecně méně známé přestupky jako byla potulka nebo šíření dobytčího moru. Současně jsem měla možnost pracovat se soudobými trestními zákony a prostudovat tak postihy za jednotlivé činy. Při porovnání předepsaných trestů s těmi, které byly skutečně uloženy, jsem dospěla k názoru, že výše trestu závisela především na posouzení městské rady, popřípadě purkmistra, a v některých případech se značně lišila od trestu, jaký stanovil zákon. Tento fakt byl nejspíš dán různými okolnostmi při páchání trestných činů. Přihlíželo se především k osobě pachatele a jeho kriminální minulosti, přičemž doposud bezúhonní lidé mohli ve většině případů doufat v mírnější trest. Nemalou úlohu jistě také sehrály okolnosti zatčení stíhané osoby a její chování před městskou radou, tedy spolupráce a doznání se ke spáchanému zločinu či přestupku.

Téma kriminality jistě nabízí hlubší pohled na chování společnosti, a to nejen té, která se zločinů dopouštěla, ale také té, která na ně reagovala, ať už z pozice soudce, či nezúčastněné třetí strany. K těm nejobyčejnějším případům především ze staršího období se takových reakcí nedochovalo mnoho, nicméně do budoucna bych ráda ve svém výzkumu pokračovala a zaměřila se na pozdější období, abych mohla posoudit jednak vývoj samotné trestné činnosti a postihy za ni, a jednak reakce okolí na spáchané činy.

Seznam zkratek

č.p. – číslo popisné

inv. č. – inventární číslo

kart. - karton

kn. - kniha

kr. - krejcar

SOA – Státní oblastní archiv

SOkA – Státní okresní archiv

zl. – zlatý

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Ukázka uniformy městského strážníka

Příloha č. 2 – Mapa Lišova

Příloha č. 3 – Fotografie nové lišovské radnice

Příloha č. 4 – Žádost o místo strážníka

Příloha č. 5 – Ukázka protokolu

Příloha č. 6 – Ukázka nálezu

Seznam pramenů a literatury

Prameny nevydané

SOA Třeboň, Sbírka matrik Jihočeského kraje, 1587–1949 (1952).

SOkA České Budějovice, Archiv města Lišov.

SOkA České Budějovice, Okresní soud Lišov.

SOkA České Budějovice, Okresní úřad České Budějovice I, (1820) 1850–1945 (1990).

SOkA České Budějovice, Okresní zastupitelstvo Lišov.

Prameny vydané

Prozatímní organický zákon o četnictvu čili žandarmerii v Rakouském císařství.

Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích pro císařství Rakouské vydaný dne 27. května 1852, č. 117 říš. zák.

Zákon daný dne 5. března 1862, jímžto se vyměřují základní pravidla, dle nichž se mají uspořádati záležitosti obecní, § 105.

Základní zákon státní ze dne 21. prosince 1867, o moci soudcovské.

Zákon, daný 10. května 1873, jímžto se vydávají nařízení dle policejního práva trestního proti zahálečům a tulákům.

Zákon, daný dne 23. května 1873, jímž se zavádí nový řád soudu trestního.

Zákon daný dne 12. října 1875 čís. 76. zák. z. platný pro království České v příčině ochrany majetku polního

Literatura

FRANCEK, Jindřich, *Velké dějiny zemí koruny české: tematická řada (sv. III). Zločinnost a bezpráví*, Praha a Litomyšl 2001.

FRANCEK, Jindřich, *Zločin a trest v českých dějinách*, Praha 1999.

HLAVAČKA, Milan a spol., *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, Praha 2014.

JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989.

JÁNOŠÍKOVÁ, Petra, Tělo jako objekt právních vztahů v 19. století, in: *Tělo a tělesnost v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 29. ročníku symposia k problematice 19. století*, Plzeň 26. - 28. února 2009.

KLEČÁKOVÁ, Stanislava, Ženská kriminalita v ulicích menšího města, in: *Zločin a trest v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 30. ročníku symposia k problematice 19. století*, Praha 2011.

KOVÁŘ, Daniel, *Lišov 1334 – 2004. Stránky z dějin jihočeského města*, Lišov 2004.

KREUZ, Petr, Proměny organizace trestního soudnictví v Čechách od tereziánských reforem do roku 1848, in: *Zločin a trest v české kultuře 19. století*, Praha 2011.

LENDEROVÁ, Milena, Prostituce a veřejná moc v českých zemích od poloviny 19. století do 20. let 20. století, in: *Zločin a trest v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 30. ročníku symposia k problematice 19. století*, Praha 2011.

MACEK, Pavel – UHLÍŘ, Lubomír, *Dějiny policie a četnictva I.*, Praha 1997.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí, Praha 1997.

POKORNÝ, Jiří, Přestupky, zločiny a tresty v prostředí nižších vrstev, in: *Zločin a trest v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 30. ročníku symposia k problematice 19. století*, Praha 2011.

STOKLÁSKOVÁ, Zdeňka. *Cizincem na Moravě: zákonodárství a praxe pro cizincem Moravě 1750-1867*, Brno 2007.

ŠOUŠA, Jiří – NOVOTNÝ, Jiří, Kde jsou mé peníze? Skandální zpronevěry v českých záložnách v závěru 19. a na počátku 20. století, in: *Mezi brázdou a bankovním úvěrem: o agrárních a peněžních dějinách 19. a 20. století*, Praha – Pelhřimov 2012.

TINKOVÁ, Daniela, Zločin a trest na prahu občanské společnosti. Zrození „osvícené“ kriminální politiky v habsburské monarchii (cca 1780-1852), in: *Zločin a trest v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 30. ročníku symposia k problematice 19. století*, Praha 2011.

VAŠEK, Václav, *Historie kraje lišovského*, Strakonice 1941.

VELKOVÁ, Alice, *Ženy proti majestátu. Zločin urážky Veličenstva ve druhé polovině 19. století*, Dějiny a současnost. Kulturně historická revue 29, č. 9, 2007.

Internetové zdroje

<https://digi.ceskearchivy.cz/>

<http://kramerus.nkp.cz/>

<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/144-1867.htm>

<http://eod.vkol.cz/355667/>

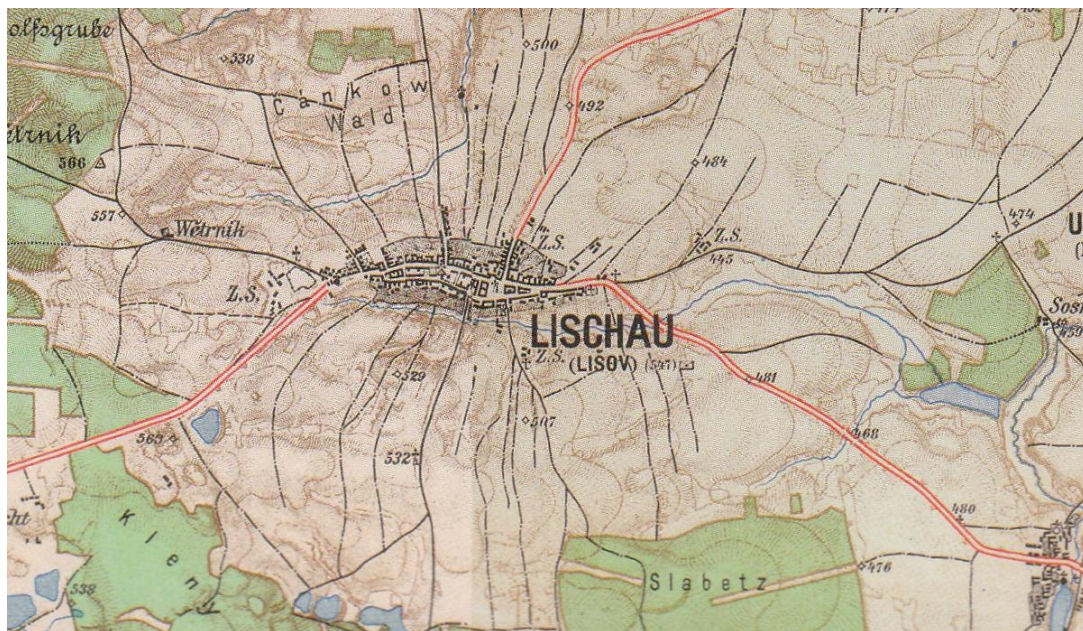
Přílohy

Příloha č. 1

Ukázka uniformy městských strážníků

Příloha č. 2

Výřez z mapy českobudějovického okresu z roku 1895

Příloha č. 3

Nová radnice vystavěná v letech 1910-1911

Příloha č. 4

Žádost Adolfa Češky o místo strážníka

Slavná městská Rado!!!

v Lišově

Já njže podepsaný skládám moji nejponíženejší prosbu městské Radě o uprázdněné místo městského Strážníka.

Jsem stár 48 roků, ženat, katolického náboženství, příslušník Obce Lišovské, jsem posud úplně zdrav, sloužil jsem 10 roků v C. K. Vojště co závodčí, a visloužil jsem co zachovali a poctivý Vojin úplně bez trestů, Za mého bobytu při Vojsku jsem dělal dvoje válečné tažení totiž roku 1859 ve Vlašich a Roku 1866 válečné táženj Pruské.

Sloužim již 6 roků čo Obecní Hajný posud bez úhonu a vždy jen ku prospěchu slavné Obce, neměl jsem ještě nikdi žádné pozastávky, že bich snad moji slušbu řádně, a pilně a spravedlivě nevikonával a protož také se zavazuji službu obecniho Strážníka vždy pilně a spravedlivě konat. Jsem též úplně zachovali.

Prosim slavnou městskou Radu, když by měla bráti zřetel na moje vyší léta, tehdy se vzdávám všech nároků na nějaké požádavky vyslužné a neb Penze chci sloužiti do mé možnosti co moje síla stačiti jak pravim bez všech nároků na nějaké výslužné.

Protož skládám moji neponženejší prosbu slavné městské Radě, a kojim se nāději, že mně slavná Rada neosliši a vezme náhled na moje vždy dobré chování a na moje dobré konání mich povinností v mé službě a mně místo Obecního stražníka milostivě udelí.

V Lišově dne 4. května 1886.

Adolf Češka

městský Hajný

Příloha č. 5

Protokol

napsaný u obecního úřadu v *Lišově* V/5
dne *6 září 1898* 1898

Předmětem

jest trestní jednání proti *Janu Žipšovi ob. liš. 13 k. ob. st.*
z *Lišova* pro přestupek *Asi dře*
k udání

podanému dne _____ 18 pod číslem _____

Nejprv přikročilo se k slyšení obviněného a tentýž udává:

*Priznává se ke spáchání trestného činu,
a pohybuje dle je Karlu Kotáskovi - Lišovi
o designu podniku del svého bratra Antonína
Žipšovi - Lišovi, doloží peníze na jeho počtu se
noví panatozti je dlelaw yq mltvdy a spletty
mtrate, dlelaw je ztrátte. —*

Ukázka protokolu o vyšetřování krádeže

Příloha č. 6

Nález.

Od úřadu obce _____ uznává se
k udání podanému dne _____ pod č. _____
na _____ pro přestupek
_____ spáchaný
_____ po provedení

vyšetřování takto za právo:

pan Jiřínek odměňuje se tu výjevy a to vskazuje
hodin a místní satirou a srovnání u zlovyje,
je po čas vazy nůž a očiara se mu vají nůž.
Po předložení třetím b. d. j. místní u l. d. a zve
p. D. v. Pechourov sledují v. l. d. a zve p. D. v. Pechourov
a v. l. d. zve p. D. v. Pechourov 10 a zve p. D. v. Pechourov
třetím.

O čemž se stranám, ponechávaje jim zákonního práva odvolacího, věděti dává.

Z úřadu obce _____

dne _____

Thet. mader.

Ukázka nálezu ve věci krádeže